

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ В.Н.КАРАЗІНА

ФАКУЛЬТЕТ ПСИХОЛОГІЇ

КАФЕДРА ЗАГАЛЬНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

На тему: «Взаємозв'язок емоційного інтелекту з особистісними особливостями в
молодому віці»

Студентки 2 курсу групи ПС-61
другого (магістерського) рівня вищої освіти
освітньо-професійної програми «Психологія»
за спеціальністю 053 – ПСИХОЛОГІЯ
Анни ЗАХАРЧУК

Керівник: к. психол. н., доц. ЗВО,
доц. каф. загальної психології
Олена НЕВОЄННА

Чотирьохрівнева шкала оцінювання _____
Кількість балів: _____

Члени комісії _____
(підпис) (прізвище та ініціали)

(підпис) (прізвище та ініціали)

(підпис) (прізвище та ініціали)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ПСИХОЛОГІЇ.....	6
1.1. Психологічний зміст поняття «емоційний інтелект»: історія вивчення, визначення поняття, структура, основні особливості.....	6
1.2. Особистісні особливості в контексті емоційного інтелекту.....	14
Висновки до 1 розділу.....	19
РОЗДІЛ 2 ОПИС ПРОЦЕДУРИ ТА МЕТОДІВ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	21
2.1. Мета та задачі дослідження. Соціально-демографічний опис вибірки.....	21
2.2. Опис процедури та методів дослідження.....	22
Висновки до 2 розділу.....	24
РОЗДІЛ 3 ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗВ'ЯКУ МІЖ ЕМОЦІЙНИМ ІНТЕЛЕКТОМ ТА РІЗНИМИ ОСОБИСТІСНИМИ ОСОБЛИВОСТЯМИ У МОЛОДОМУ ВІЦІ.....	26
3.1. Аналіз та інтерпретація результатів дослідження взаємозв'язку емоційного інтелекту з особистісними особливостями.....	26
3.2. Аналіз та інтерпретація результатів дослідження особливостей емоційного інтелекту з особистісними властивостями молодих жінок та чоловіків.....	33
Висновки до 3 розділу.....	44
ВИСНОВКИ.....	46
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	49
АНОТАЦІЯ.....	56
ДОДАТОК А.....	58
ДОДАТОК Б.....	69

ВСТУП

Протягом всієї історії людства, кожен з нас відчував певні емоції, без них не існувало б сучасного життя у його неперервному струмені розвитку та змін. Інтелектуальне та емоційне йде поруч одне з одним, рухаючи стрілки годинника. Людина аналізує, інтерпретує емоції та почуття, як власні, так й чужі, завдяки чому в світі виникали революції, війни, кризи, нові відкриття, народжувалися витвори мистецтв та багато-чого іншого. Емоційний інтелект є і буде надалі важливою складовою життя кожного індивіда, саме тому йому слід приділити належну увагу.

Емоційний інтелект – це у першу чергу, адаптація, оцінка, регуляція, орієнтація особистості у внутрішньому та зовнішньому середовищі. Завдяки ньому вибудовуються наші стосунки та взаємодія з оточуючими і самим собою. Перша згадка про даний феномен з'являється вже у двадцятому столітті, у науковій спадщині М. Белдока, а згодом, набуває розголосу, завдяки книзі відомого багатьом Д. Гоулмана. В українському науково-психологічному просторі, емоційний інтелект розглядали: Г. Березюк, Е. Носенко, О. Філатова та інші. Наприклад, Кряж І. В. та Левенець Н. В. [7] у своєму дослідженні розглядали емоційний інтелект та довіру в якості чинника, що впливає на суб'єктивне благополуччя. А Милославська О. В. досліджувала особливості зв'язку даного феномену із соціальним інтелектом [17]. Наразі, певне коло дослідників характеризує даний феномен як здатність індивіда до аналізу, розпізнавання, керування та сприйняття емоцій як своїх, так і людей навколо. Пронизуючи життя кожного з нас, наповнюючи його, він впливає на наші дії, вчинки, рішення та на якість життя загалом. Тим саме емоційний інтелект може визначати особистісні особливості кожного окремого індивіда.

Особистісні особливості – ядро кожної людини, це неповторність та унікальність особистості. У залежності від їхнього різновиду, особистість веде спокійний або активний спосіб життя, досягає певних цілей, обирає кар'єрне спрямування, внутрішньо зростає, має тенденцію до певних станів тощо. Особистісні особливості – це також результат нашого досвіду, дитинства, виховання, соціалізації, навчання та генетики. У науковому просторі, дане поняття характеризується по-

різному, частіше за все дослідники сходяться у тому, що це перш за все набір індивідуальних характеристик людини. Доволі часто, дане поняття розглядається у взаємозв'язку із копінг-стратегіями, агресивністю, соціально-психологічною адаптацією тощо.

Актуальність дослідження емоційного інтелекту криється в його зростаючій ролі у сучасному житті людини, а також у наявних розбіжностях у результатах вже існуючих праць, де наприклад спостерігаються відмінні показники зв'язку ЕМ із стресостійкістю. Вивчення особливостей взаємозв'язку емоційного інтелекту та особистісних особливостей людей – значно розширить вже існуючі відомості про дані феномени та стане поштовхом для подальших робіт у даному напрямку. Також, дослідження сприятиме розробці стратегій для підвищення психологічної стійкості та адаптивності, дозволить створити більш якісніші методи для особистісного зростання, навчання, психологічної підтримки, що є дуже важливим в наші складні часи.

Об'єкт: особистість.

Предмет: взаємозв'язок емоційного інтелекту з особистісними особливостями.

Мета: вивчити взаємозв'язок між емоційним інтелектом та особистісними особливостями у молодих чоловіків та жінок.

Гіпотеза: емоційний інтелект незалежно від статі взаємопов'язаний з емоційною лабільністю, емоційною стійкістю, самоконтролем та товариськістю.

Завдання дослідження:

- 1) Провести теоретичний аналіз проблеми емоційного інтелекту та особистісних особливостей, надати загальну характеристику даним поняттям.
- 2) Провести діагностику емоційного інтелекту у молодих чоловіків та жінок.
- 3) Провести діагностику особистісних особливостей в молодому віці.
- 4) Визначити зв'язок між емоційним інтелектом та особистісними особливостями в досліджуваних групах.

Завдання обумовили вибір діагностичних методик:

- 1) «Методика діагностики емоційного інтелекту – МЕІ» - М. А. Манойлова [32];

2) Опитувальник діагностики емоційного інтелекту – «ЕмІн» - в адаптації О. Верітової [32];

3) «Фрайбургський особистісний опитувальник» - І. Фаренберг, Х. Зарг, Р. Г. Гампель [25];

4) «П'ятифакторний особистісний опитувальник» - Р. Маккрай та П. Коста.

В якості методів статистичної обробки результатів використано, кореляційний аналіз Спірмена, факторний і регресійний аналіз, критерій Манна-Уїтні.

Досліджувані: молодь, віком від 20 до 23 років, серед яких 61 досліджуваний, 30 - чоловіків та 31 - жінка.

Практична значущість роботи полягає у тому, що отримані результати можуть бути використані для розробки більш якісних та змістовних психологічних інструментів, які спрямовані на розвиток навичок саморегуляції та емоційної усвідомленості; розробці практичних рекомендацій для підвищення якості комунікації молоді, створенні програм для підвищення рівня психологічного благополуччя. Застосування даних програм сприятиме покращенню психологічного стану молоді, зниженню рівня стресу, покращуватиме успішність та адаптацію у колективі.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ПСИХОЛОГІЇ

1.1. Психологічний зміст поняття «емоційний інтелект»: історія вивчення, визначення поняття, структура, основні особливості

Сучасний світ характеризується швидким темпом розвитку як людства, так і технологій. У нескінченій гонитві за прогресом та досягненнями, до особистості висувається ряд вимог, до яких належить: гнучкість, миттєве прийняття рішень, високий рівень навичок спілкування, активність, відмінний самоконтроль, постійне зростання та інше. Наразі, головну роль займають не лише когнітивні здібності, а й емоційна компетентність людини. Емоційний інтелект - частина особистості, це її емпатія, розуміння своїх і чужих емоцій та почуттів, ефективність у комунікації, соціальна адаптація тощо. Без нього, ми б не досягли сучасного рівня розвитку суспільства, не мали б друзів та родини, не могли б вдосконалювати себе та йти за покликом серця.

У наукових джерелах, не існує одностайної думки, щодо точної дати появи феномену емоційного інтелекту. Дослідник Дж. Майер, виділив декілька фаз його становлення. Перша фаза, припадає на початок та середину 19 століття, коли інтелект та емоції вивчалися самостійно по відношенню одне до одного. У першій половині кінця 20 століття, вони вже почали розглядати як феномени, що впливають одне на одного [16]. У 1983 році з'являється перша згадка даного терміну у роботі Г. Гарднера, де він досліджував структуру розуму [17]. За іншими джерелами, термін вперше побачили у праці Дж. Майера та П. Селовея, де йому було надано визначення та інструменти виміру. Під час четвертої фази емоційний інтелект набував неабиякої популярності в галузі досліджень. Остання фаза, триває і зараз. Вона передбачає вивчення та уточнення структури, компонентів емоційного інтелекту, його впливу на життя людини і суспільства загалом.

Зазначені фази розвитку концепту надають можливість побачити його еволюційний шлях від окремих думок до цілісного конструкту. Слід відмітити, що все розпочалося з дослідження такого поняття як інтелект. Тривалий час емоційна сфера розглядалася П. Жане, Д. Хеббом та іншими як деструктивний чинник, що заважає особистості, хоча в той же період були такі дослідники, як наприклад, Т. Рібо, які навпаки, намагалися довести їх конструктивність [2]. Надалі, у роботах Е. Торндайка й Д. Векслера з'являється розгляд значущості емоційної сфери в контексті успішності особистості. Так, перший дослідник ввів в обіг поняття соціального інтелекту, а другий підняв значущість емоцій у системі інтелекту. З усього цього згодом сформувався фундамент для розвитку концепції емоційного інтелекту як незалежного психологічного феномену. Загалом, за кордоном, поняття емоційного інтелекту активно досліджували такі науковці як: Х. Вайзінгер, Н. Холл, Д. Карузо, Дж. Майер, Д. Гоулман, А. Саваф та інші. На теренах України, емоційний інтелект вивчали такі фахівці як: О. Лящ, Е. Носенко, М. Шпак, М. Кузнецов та решта.

Існує декілька визначень емоційного інтелекту. Б. Лемберг стверджував, що він є вмінням розпізнавати, розуміти, експлуатувати власні та чужі емоції, що у результаті буде позитивно впливати на загальний рівень стресу, комунікації та конфліктності. На думку Н. Холла, сутність даного терміну у вмінні розрізняти різні полюси емоцій, та різні емоції в межах однієї полярності. Українець О. Лящ, визначав емоційний інтелект в межах розумової спроможності, яка орієнтована на тлумачення та регулювання емоційних процесів у поведінці [14]. Українки О. Темрук та Л. Колісник, у своїй роботі розглядали дане явище в якості особистісної, індивідуальної здатності, яка передає емоційну поінформованість людини, її стосунки із власним внутрішнім світом та емоційними станами.

У науковому просторі існують не лише відмінні визначення змісту та природи емоційного інтелекту, також наявні й різні назви даного феномену, частіше за все, до частини «емоційна» додають такі слова: обдарованість, грамотність, усвідомлення, самоусвідомлення, розумність – всі вони роблять акцент на різних спектрах функціоналу емоційної сфери [21].

Упродовж всієї історії еволюціонування явища емоційного інтелекту, було сформовано декілька моделей, теорій даного феномену. Однією з них є «Теорія множинних інтелектів» Г. Гарднера, відповідно до якої існує декілька різновидів інтелекту. На думку автора, людина в залежності від сфери застосування буде залучати один із семи (за іншими джерелами вісім) видів інтелекту. Емоційний інтелект, згідно даної теорії, входить до структури соціального інтелекту [5]. Наступною є модель вже згаданих, Дж. Майера та П. Селовея, де емоційний інтелект розглядається як одна з багатьох розумових здібностей. У праці Р. Бар-Она, змішаній теорії, емоційний інтелект виступав у ролі всіх нерозумових знань та компетенцій, які допомагають особистості долати перешкоди життєвого шляху [6].

Як можна побачити, в залежності від дослідника та часу його життя, теорії різнилися одна від одної, в деяких з них емоційний інтелект виступав як самостійне явище, а в інших працях був залежною підструктурою. Загалом, у науковому просторі сформувалися два напрямки розуміння даного типу інтелекту. Першим з них є напрямок, який поєднує емоційні компетентності з особистісними рисами, що прямим чином не належать до сфери здібностей особистості. Моделі та постулати, що формуються на цьому підґрунті називаються змішаними. Другий - моделі когнітивних здібностей, де даний тип інтелекту являє собою сукупність, систему навичок, що спрямована на обробку емоційної інформації та її зв'язок із процесом мислення. Дане роздоріжжя сформувалося через те, що саме явище емоційного інтелекту охоплює широке поле різноманітних змінних.

Емоційний інтелект, як і більшість інших психологічних явищ – має свою структуру, складається з певних компонентів. Відповідно до наукової праці Д. Карузо П. Селовея, емоційний інтелект складається з вміння управляти емоціями, їхнього розуміння, експлуатації та прийняття [10]. Змішана теорія Д. Гоулмана, у свою чергу, зазначає, що до складових даного виду інтелекту входить самосвідомість особистості, її самоконтроль та чуттєвість до інших людей, керування відносинами з оточуючими. Р. Бар-Он у своїй теорії вказує, що емоційний інтелект складається з наступних частин: власне пізнання – усвідомлення власної емоційної сфери і самоповага, внутрішня та зовнішня впевненість, незалежність й прагнення до самоактуалізації;

комунікаційні навички – відповідальність соціального характеру, емпатія, наявність відносин з іншими людьми; вміння адаптуватися – мобільність, гнучкість, проходження перешкод тощо; регулювання стресових обставин – здатність зберігати та тримати психологічну стійкість, тримати під контролем імпульсивні реакції; домінуючий емоційний стан – стійкий настрій, якому є характерний певний емоційний фон; мотивація. Деякі дослідники, у межах змішаної моделі, поділяють емоційний інтелект на внутрішньоособистісний (інтраперсональний) та міжособистісний (інтерперсональний). До компонентів першого типу входить: здатність усвідомлювати та керувати власними емоціями, до складових другого типу належать: здатність розуміти та керувати емоціями інших людей.

Попри відмінності у баченні емоційного інтелекту, його особливостей та структури, значна частина сучасних фахівців сходяться на думці, що він має низку основних функціональних компонентів. Першим з них є свідоме керування емоціями, сутність якого криється у тому, щоб: бути відкритим до почуттів різного спектру у рівній мірі; свідомо зосереджуватися або відволікатися від певних емоцій, орієнтуючись на те, наскільки цінну інформацію вони несуть; вміти усвідомлено регулювати власні та чужі емоції, що у свою чергу передбачає розвиток навичок до розпізнавання міри їхньої виразності, частотності проявів, впливів на поведінку та спроможність аналізувати їх обґрунтованість, логічність й вмотивованість у певній ситуації [11]; продуктивно впливати на емоції як на власні, так і на інших людей, сприяючи при цьому зменшенню руйнівних емоційних проявів і стимулюванню позитивних, водночас не порушуючи цілісності та щирості емоційного досвіду без придушення або перекручування [4]. Другим функціональним компонентом є усвідомлення та аналіз емоційної сфери, це все передбачує: уміння вірно розпізнавати, надавати найменування та описувати чужі й власні емоційні стани, а також здатність розрізняти подібні почуття, наприклад сум та пригніченість, вміння маркувати емоційні стани; навичку пояснювати метаморфози почуттів, усвідомлення їхнього походження та шлях розвитку, розуміння зв'язку між подією та емоцією; вміння розуміти та розпізнавати складні емоційні стани, що включають амбівалентні або поєднанні почуття [11]; ідентифікація раптових змін в емоціях. Експлуатація

емоцій та почуттів для покращення продуктивності мислення та діяльності – третій функціональний компонент, що містить у собі: застосування емоцій, почуттів та переживань для спрямування уваги на значущі сторони мислення, особливо під час аналізу ціннісної інформації; емоційна сфера, завдяки своїй виразності й доступності, може виступати у ролі ефективного інструменту підтримки процесів запам'ятовування та мислення; зміни емоційного фону впливають на сприйняття ситуації; емоційні стани можна ініціювати для підвищення продуктивності. Останнє - узагальнення, оцінка та зовнішнє відтворення емоцій, воно передбачує: розпізнавання емоції через фізичні відчуття, розумові процеси та тілесні реакції; розуміння чужих емоційних реакцій за допомогою сприйняття мовлення, рухів, поведінки, мімічних проявів тощо; чітка передача власних емоційних станів та озвучування потреб і думок, що пов'язані з ними [11]; уміння відрізняти хибні прояви емоцій від істинних, ідентифікувати емоції з протилежним змістом [4].

Емоційний інтелект, як і будь-яке інше психологічне явище, формується і зазнає впливів від факторів середовища. Одним з них є спадковість. Деякі нейрофізіологічні дослідження зазначають [29], що генетичні фактори займають значуще місце при формуванні емоційної чутливості, здатності до співчуття, рівня імпульсивності та схильності до емоційної сталості. Здатність ідентифікувати емоційні прояви, як свої, так й інших людей, проявляти емпатію, певною мірою може визначатися нейрофізіологічними особливостями будови та функціонування мозку, що передаються спадково [28]. Другий фактор – дитячий досвід та виховання. Характер емоційного клімату у родині значною мірою визначає напрямок та ступінь розвитку певних особистісних компетенцій, якостей та емоційного інтелекту також. У благополучному середовищі, де близькі не лише проявляють власні емоції, а й з небайдужістю ставляться до емоційного фону дитини – формується фундамент для здорової емоційної регуляції. Хлопчик або дівчинка, що зростають у такій родині, вчаться ідентифікувати та приймати власні емоції, почуття, стани та переживання. Наступний фактор - активна та різностороння соціальна взаємодія. Вона є важливою умовою для розвитку особистості людини, адже комунікація з представниками різних соціальних груп – створює умови для формування вміння розрізняти все різнобарв'я

емоційних реакцій, покращує емпатію, толерантність та мобільність у відносинах з іншими [27]. Слід пригадати, що культурне та освітнє середовище також мають вплив на формування емоційного інтелекту. Культура, в якій зростає та перебуває тривалий час людина, формує її відношення до емоційних проявів, способів їхнього вираження. Яскравим прикладом можуть бути мусульманські країни, де емоції вважаються слабкістю та недоречні. У таких умовах, формування емоційного інтелекту відбувається зі значними труднощами. П'ятий фактор, особистий досвід та внутрішнє зростання. Упродовж життя, кожна особистість стикається зі своїми труднощами, кризами та перешкодами. Якщо вона гідно їх проходить, аналізує, усвідомлює, адаптується, то це відобразиться на особливостях розвитку її емоційного інтелекту.

Емоційний інтелект формується поступово, його розвиток проходить ряд етапів, які співвідносяться із основними періодами психоемоційного зростання особистості. Закордонні дослідження зазначають, що він здатен розвиватися та видозмінюватися впродовж життя, особливо, якщо цим цілеспрямовано займатися [3]. Існує велике різноманіття періодизацій розвитку даного типу інтелекту, одна з них прямим чином базується на вікових проміжках розвитку. У ній стверджується, що у період немовляти - розвиток емоційного інтелекту відбувається за допомогою встановлення емоційного контакту із батьком чи матір'ю. Дитина вже здатна виражати базові емоції, та «заражатися» емоціями оточуючих. Під час раннього дитинства - дитина вчиться ідентифікувати власні та чужі емоції. У цей час відбувається формування здібностей регуляції емоційних переживань, що в майбутньому сприятиме розвитку емпатії та вмінні будувати відносини з іншими. У період дошкільного віку - дитина вже починає вчитися розуміти та проявляти власні емоції, відбувається активна комунікація із довкіллям. Емоційний інтелект на даному віковому етапі, допомагає справлятися із складними ситуаціями, емоціями негативного спектру, а емпатія стає фундаментом для якісної комунікації. У молодшому шкільному віці – дитина вже значно краще і регулює та контролює власну емоційну сферу, за допомогою емоційного інтелекту, вчиться взаєморозумінню, що сприяє зменшенню конфліктів та формує соціальні навички, такі як спільна робота та розуміння потреб інших. На етапі підліткового віку – з'являється причинно-

наслідковий зв'язок емоцій з певними ситуаціями, за допомогою чого будується особистість. У зрілому віці відбувається набуття емоційної стабільності, якісної та ефективної взаємодії із власними й чужими емоціями, впевненості у собі, емпатії.

Існує й інша періодизація етапів розвитку емоційного інтелекту. Вона базується вже більш на когнітивно-функціональному підході і включає у себе наступні фази: розпізнавання емоцій, експлуатація емоційної сфери для покращення роботи процесу мислення, осмислення емоційної сфери, керування та регулювання емоцій [8].

Оскільки емоційний інтелект являє собою складний конструкт, систему емоційних та розумових навичок, які визначають, яким чином особистість ідентифікуватиме, експлуатуватиме, виражатиме та регулюватиме емоції, то з цього приводу з'явилося чимало досліджень, щодо статевих відмінностей. Результати цих експериментів часто зазначають про присутність певних закономірностей у способах емоційного регулювання, реагування, емпатії, поведінці при спілкуванні у представників жіночої та чоловічої статі. Відмінності часто зумовлені впливом біологічних та соціальних факторів. Так, деякі дослідники виявили, що жінки мають вищі значення емоційного інтелекту за шкалою розуміння емоцій, а чоловіки - за управління емоційними реакціями. Інше дослідження Е. Томпсона та Д. Войєра, продемонструвало, що жінки краще ідентифікують емоції, більшою мірою це стосується невербальних проявів, та демонструють глибоке співпереживання.

Українські дослідники наразі вивчають вплив емоційного інтелекту з академічною успішністю [30]. Результати подібних досліджень свідчать про наявність зв'язку високого рівня розвитку емоційного інтелекту із стресостійкістю, мотивацією до навчання та корелюють позитивно із наявністю якісних й продуктивних відносин, благополуччям [7]. Дослідження українки С. Дерев'янка, також стосувалося емоційного інтелекту в контексті навчального середовища. За його результатами було виявлено, що високі показники емоційного інтелекту позитивно корелюють із наявністю великої кількості адаптивних стратегій. Також було визначено, що досліджувані, які мають високі бали за шкалами емоційного інтелекту, краще дають собі раду під час критичних та напружених ситуацій [2].

Закордонні дослідження вивчають емоційний інтелект у різних сферах життя особистості. Вони так само, як й українські вчені визначили, що емоційний інтелект позитивно корелює з академічною успішністю [31]. Також деякі дослідження, як і наші вітчизняні, підтверджують позитивний зв'язок емоційного інтелекту із життєстійкістю та зменшенням рівня стресу [32]. Інші закордонні фахівці провівши дослідження визначили, що емоційний інтелект позитивно взаємодіє із підвищенням рівня продуктивності під час праці, знижує рівень емоційного вигорання та покращує ефективність комунікації між колегами. Слід додати, що зазначене дослідження, стосувалося лише сфер праці, де наявне високе емоційне навантаження.

У науковому просторі, є також поодинокі дослідження, які підтверджують думку про те, що емоційний інтелект здатен компенсувати низький рівень звичайного інтелекту. Існують дослідження, що доводять вплив емоційного інтелекту на лідерські якості. Західні дослідники В. Кумар та Г. Тахна вивчали зв'язок емоційного інтелекту з особистісними властивостями людини. Фахівцям вдалося виявити, що емоційний інтелект має зв'язок наступними особистісними особливостями: низьким рівнем нейротизму, відкритістю до отримання нового досвіду, високою екстравертованістю, сумлінністю та доброзичливістю [33].

Таким чином, емоційний інтелект постає важливою складовою сучасної людини, адже він значною мірою може сприяти якісній та ефективній адаптації у сучасних реаліях нашого швидкоплинного життя. Значущість даного феномену підвищується нарівні з когнітивними здібностями, тому що він містить у собі вміння усвідомлювати, регулювати та експлуатувати емоції у різних сферах життя. Проведення аналізу еволюційних етапів феномену продемонструвало його поступовий розвиток, від окремих ідей то цілісної моделі, теорії з розмежованими напрямками: змішаним та когнітивним. До основних функціональних компонентів емоційного інтелекту науковці відносять: свідоме керування емоціями, усвідомлення та аналіз емоційної сфери, експлуатацію емоцій та почуттів для покращення продуктивності мислення і діяльності, узагальнення, оцінку та зовнішнє відтворення емоцій. Він проходить ряд етапів розвитку, що співвідносяться із загальними віковими періодами і здатен формуватися впродовж життя, якщо цим займатися.

Більшою мірою емоційний інтелект вивчали закордоном, ніж в Україні. Вже наявні дослідження свідчили про його зв'язок із: академічною успішністю, життєстійкістю, низьким рівнем стресу, кращою продуктивністю, лідерством, адаптацією, низьким рівнем емоційного вигорання та деякими особистісними особливостями.

1.2. Особистісні особливості в контексті емоційного інтелекту

Кожна людина – унікальна. Її неповторність криється в її реакціях, поведінці, способі мислення, міміці, фізіології, стилі життя тощо. Кожен з нас має свій набір індивідуальних особистісних особливостей, які формуються впродовж усього життя.

Історія вивчення особистісних особливостей розпочинається з часів філософсько-літературного періоду, коли вони досліджувалися як загальна частина пізнання природи людини. Сократ, Платон, Аристотель та інші – вивчали конструкт душі, значущість розуму, думок, емоцій та прагнень. У Середньовіччі, їх визначали як прояви духовності, зв'язок із Богом. Під час Відродження, особистість стала незалежною одиницею, що змінює себе та світ [44]. У Новому часі, акцент зсунувся на вплив зовнішнього середовища, виховання та досвіду. Наступний період, клінічний - вивчався індивід, що мав певні патології, акцентуації у порівнянні із здоровою людиною. Надалі - експериментальний період, де істотні внески були зроблені: Г. Айзенком, Р. Кеттелом, З. Фрейдом, К. Юнгом та іншими. Особистісні якості тоді розглядалися як вчення про характер, типологічних якостей нервової системи людини. Останній етап, що триває і зараз, отримав назву «Сучасний». Особистісні особливості вивчаються у контексті впливу на ефективність праці у різних сферах, адаптації, академічній успішності, злочинності, успішності тощо.

Дослідження особистості у ролі складного психологічного конструкту пройшло тривалий та тернистий історичний шлях - від метафізичних теорій до об'єктивного вивчення особистісних рис. Це надало змогу сформувати фундамент для усього різнобарв'я теорій особистості. Однією з них, є робота З. Фрейда, у межах психоаналізу, що тлумачить особистісні властивості за допомогою впливу несвідомих мотивів, конфліктів у глибині особистості та дитячого минулого.

Дослідник вважав, що особистісні якості утворюються завдяки спільній роботі структур психіки – Ід Его та Супер-его [43]. Відповідно до аналітичної теорії К. Юнга, особистісні особливості утворюються через персональну обробку архетипових образів та баланс свідомого і несвідомого. Гуманістична теорія К. Роджерса, наголошує на прагненні до самореалізації, як основному фактору розвитку особистості. Особистісні властивості, утворюються при безумовному прийнятті, балансу та гармонії, коли індивід чітко розуміє свої прагнення та потреби [46]. Інша теорія, Г. Олпорта, стверджує, що особистість складається із динамічної організації інтернальних психофізичних систем, які зумовлюють неповторність поведінки та адаптацію. Він відокремлював поняття індивідуальності, стійких рис характеру та їхньому значенні при формуванні особистісних властивостей. На його думку, у кожного існують загальні риси, які є базовими для більшості та індивідуальні [42].

Загалом, існує чимало визначень феномену особистісних особливостей. Їх ще також називають: «риса особистості», «якість особистості», «властивості особистості» та подібне. Особистісні особливості являють собою унікальний набір персональних властивостей, що надають кожному неповторності. Особистісні якості включають у себе характеристики емоційної, розумові, мотиваційні, вольові та соціальні сфери психіки людини. Дані особливості значною мірою зумовлюють спосіб сприйняття особистістю навколишнього середовища, визначають реакцію на життєві події, спосіб та якість будування відносин з іншими.

Відповідно до п'ятифакторної моделі Л. Голберта, існує п'ять загальних та певною мірою незалежних особистісних особливостей. Перша з них, нейротизм - відображує рівень балансу емоційної сфери. Друга, екстраверсія та інтроверсія - визначають те, як людина комунікуватиме із зовнішнім світом, чи буде у неї виражена потреба у соціумі, задаватимуть їй енергетичну спрямованість, регламентуватиме поведінкові особливості. Третя – відкритість до нового досвіду, яка зображує ступінь пізнавальної мобільності, творчості та цікавості. Четверта – доброзичливість, яка надає змогу зрозуміти, міру м'якості, емпатії, ступінь розвитку співчуття і готовності до спільної праці. Також вона відображає ступінь позитивного ставлення до інших оточуючих людей, міру альтруїзму та довіри. Остання – добросовісність, яка визначає

ступінь розвитку самодисципліни, досягання цілей, організованість, відповідальності, здатність до планування, самоконтролю та послідовності у діях.

Загалом, більшість психологів до особистісних особливостей відносить, як вже було зазначено, постійні персональні якості, які передбачають звичні способи мислення, реакції. До них відносять характер - персональний психологічний конструкт особистості, що задає сталі варіанти поведінки. Його розглядають як: тенденцію – Ф. Поллан, схильність, властивість особистості, систему якостей чи набутих звичок сприйняття, відношень та реакцій, індивідуальний життєвий стиль – А. Адлер [34]. Темперамент також є особистісною особливістю із системою персональних психічних властивостей, через які можна побачити рухливі та формальні особливості психічної роботи. Вони зумовлені більшою мірою – біологічними факторами. Його активність можна спостерігати у динаміці та силі емоційного реагування, поведінці та адаптації. Він здатен до новобудов та розвитку [35]. Наступними є здібності, які є схильністю особистості до певного виду діяльності, через що їй не так важко засвоювати певні знання та навички, досягати значимого результату у якійсь сфері. Вони класифікуються на загальні (властиві всім, наприклад, мовлення) та спеціальні (конкретні сфери діяльності, наприклад, музика). Мають біологічне підґрунтя, але втілюються та розвиваються під впливом навчання і виховання, набуття досвіду. Наступною йде спрямованість - система потреб, установок, мотивів, інтересів, яка здатна визначати хист до певного виду діяльності або об'єкту. Вона демонструє мотивацію, впливає на вибір мети, способи її втілення. Її становлення відбувається під впливом досвіду, середовища та цінностей [37].

Особистісні особливості, як і будь-який інший психологічний феномен, мають свої характеристики. Перша з них – відносна постійність та стійкість, не дивлячись на постійний розвиток особистості індивіда. Другою характеристикою є те, що вони відображуються у поведінці людини, проявляються у способі прийняття рішень, її здатністю витримувати та проходити через стресові ситуації, ставленні до самого себе та зовнішнього середовища, комунікації з оточенням – діях. Наступною якістю є індивідуальність, адже кожен з нас має унікальний набір особистісних рис, що виражені у своїй мірі, на свій лад взаємодіють. Останньою характеристикою є їхня

цілеспрямованість – вони є цілісним угрупованням, взаємозалежною системою, яка при зміні одного значення, буде коригувати й інші.

Основа для формування особистісних властивостей закладається доволі рано. На їхнє формування здійснюють вплив ряд чинників. Перший – біологічний, що містить у собі фактор спадковості, фізіологічних властивостей, стать та вік. Спадковість – визначає особливості нервової системи, які впливатимуть на емоційність, динаміку, витривалість, швидкість процесів психіки (темперамент). До того ж, деякі дослідження свідчать про те, що гени можуть сприяти наявності, але не жорстко фіксованій, певних рис характеру, з урахуванням яких відбуватиметься подальше формування особистості [36]. Фізіологічні властивості - стан нервової системи, рівень гормонів, загальне здоров'я та енергія. Стать і вік також є значущими: перше зумовлює гормональні, анатомічні та фізіологічні особливості, що прямо чи опосередковано відображатиметься на емоційній та соціальній поведінці, а другий - етапи розвитку мозку, психіки, особистості. Так, у період дитинства, вибудовуються основні риси, підлітки проходять етап самовизначення, зрілі чоловіки та жінки зазнають стабілізації характеру, у похилому віці відбуватиметься аналіз та осмислення минулого. Кожен із етапів має свої кризи та завдання, які здійснюють вплив на розвиток особистості, відповідно й на особистісні особливості [1]. Надалі, соціальні чинники: родинне, дружнє, освітнє та професійне середовище. Родина – закладає основи самооцінки, емпатії тощо. Дружнє середовище – формує соціальні навички, стиль спілкування, самовираження, відстоювання власної думки, стиль поведінки у конфліктах, а дотримання групових норм може підтримувати позитивний розвиток або стимулювати девіантну поведінку [39]. Освітнє та професійне середовище - через систему норм та вимог, формують дисциплінованість, амбіційність та цілеспрямованість, відповідальність та пунктуальність, навички взаємодії. Дотримання вимог соціальних ролей позначатиметься на самоідентифікації та розвитку. Культурні фактори: традиції та релігія, мораль та етика, ЗМІ та інтернет – формують моделі поведінки, систему цінностей і впливають на уявлення про успіх, норми, способи мислення, моральні цінності. Постійний потік інформації може викликати тривожність, емоційне виснаження, погіршувати увагу та пам'ять, що у

свою чергу вплине на особистісні особливості [1]. Фактор досвіду - здатен змінювати уявлення індивіда про власні здібності, можливості, сили тощо.

У науковому просторі, існують дослідження, що вивчають взаємозв'язок емоційного інтелекту з особистісними особливостями індивіда. Багато з них спростовують результати одне одного, то вказуючи на наявність зв'язку, то відхиляючи дану гіпотезу. Така складна ситуація може лише доводити складність та багатогранність досліджуваного феномену. Закордоном, іспанці Перес Гонсалес та Санчес Руїс досліджували вплив особистісних властивостей на емоційний інтелект та прийняття рішень. Було доведено, що емоційний інтелект опосередковував зв'язок між добросовісністю та інтуїтивним прийняттям рішень [41]. Малайзійськими фахівцями було доведено, що з підвищенням рівня емоційного інтелекту підвищується й значення екстраверсії, щодо нейротизму виявлено негативний зв'язок [40]. Студент-магістрант ХНУ ім. В. Н. Каразіна, Лісовий А. К., у своєму дослідженні виявив, що високий рівень емоційного інтелекту взаємопов'язаний із високою стійкістю до стресу [12]. Українські дослідники Кряж І. В. та Левенець Н. В. провівши дослідження визначили, що довіра підсилює вплив емоційного інтелекту на суб'єктивне відчуття благополуччя [7].

На перший погляд, взаємозв'язок емоційного інтелекту з особистісними особливостями людини є очевидним, адже емоційна поведінка тісно пов'язана із процесами внутрішнього світу особистості, рисами її характеру, темпераментом, уподобаннями та поглядами. Емоційний інтелект, як вже зазначалося, являю собою вміння ідентифікувати, розуміти, регулювати та виражати власні та чужі емоції. Його формування повинно залежати від особистісних властивостей індивіда, тому що саме визначають ступінь залученості людини в емоційну сферу. Спрямованість на емоційний світ, в контексті особистісної якості, може бути передумовою для формування гарно розвиненого емоційного інтелекту. Ті люди, які звертають увагу на власні емоційні стани та переживання, помічають зміни в них серед інших – частіше за все мають емпатію, значно ефективніше орієнтуються у соціальних групах, можуть найбільш вірно ідентифікувати невербальні сигнали. Це може свідчити про присутність таких властивостей, як: відкритість до нового, емоційна чутливість,

рефлексивність та спостережливість. Слід пригадати і самооцінку, стабільність якої також може залежати від рівня розвитку емоційного інтелекту людини. При гарному контролі та розумінні власних та чужих емоцій, коли людина добре регулює власні емоційні реакції та імпульси – вона частіше за все буде характеризуватися стабільністю та впевненістю у собі [9], що вкрай важливо для нормальної самооцінки.

Таким чином, особистісні особливості пройшли чималий шлях розвитку, від періоду античності до сучасного етапу. Особистісні властивості – персональний, унікальний набір якостей особистості, які визначають поведінку, неповторність, реакції на зовнішній та внутрішній світ. Включають у себе темперамент, характер, здібності, спрямованість, характеризуються сталістю, відображенням у поведінці, індивідуальністю та цілеспрямованістю. Згідно п'ятифакторній моделі, особистісні особливості складаються з: нейротизму, екстраверсії та інтроверсії, доброзичливості, добросовісності та відкритості до нового досвіду. Вони формуються під впливом біологічних, соціальних, культурних та особистісних факторів – та є відносно стабільними протягом життя. Також, велика кількість інформації, підводить до того, що особистісні властивості тісно взаємопов'язані з емоційним інтелектом.

Висновки до 1 розділу:

1. Емоційний інтелект в психології визначається як розумова спроможність, особистісна персональна здатність, вмінням розпізнавати, розуміти, використовувати емоції, що впливатиме на всі напрямки життя людини від дитинства до глибокої старості. Дане явище пройшло чималий шлях розвитку, від повної залежності від інших психічних явищ до самостійності.

2. Фундаментальними підходами щодо визначення та структуризації емоційного інтелекту є модель здібностей, модель емоційних компетентностей та інтегративна. До функціональних компонентів емоційного інтелекту відносять: свідоме керування емоціями; усвідомлення та аналіз емоцій; їх експлуатацію для покращення продуктивності мислення і діяльності; узагальнення, оцінку та зовнішнє відтворення.

3. Дослідження емоційного інтелекту довели його зв'язок з академічною успішністю, життєстійкістю, рівнем стресу, продуктивністю, лідерством, адаптацією, рівнем емоційного вигорання та деякими особистісними особливостями. Розвиток емоційного інтелекту відбувається паралельно зі стандартними етапами формування людини, він має можливість змінюватися упродовж життя під впливом біологічних (генетичні схильності, особливості структури та функціонування нервової системи, гормональний рівень) та соціальних (стиль виховання, культурне та родинне середовище, наявність позитивного соціального досвіду) факторів, особистого досвіду та освіти.

4. Особистісні особливості, властивості, якості особистості – це неповторна система індивідуальних властивостей, що містять у собі прояви емоційної, розумові, мотиваційні, вольові та соціальні сфери психіки. До особистісних властивостей, відповідно до п'ятифакторної належить: нейротизм, екстраверсія та інтроверсія, відкритість до нового, добросовісність та доброзичливість. Структурними складовими особистісних особливостей є характер, темперамент, спрямованість та здібності, яким властиві постійність, втілення у поведінці, індивідуальність, цілеспрямованість. На особистісні особливості впливають: біологічні (спадковість, вік, стать, стан організму), соціальні (родина, освіта, друзі, колеги, культурні традиції, ЗМІ) та життєві чинники (досвід).

5. Результати сучасних досліджень відзначають позитивний зв'язок емоційного інтелекту з добросовісністю, екстраверсією, емоційною стійкістю, стресостійкістю, адаптацією, а також його вплив на стиль прийняття рішень та суб'єктивне благополуччя. Незважаючи на це, у дослідницькому просторі панують суперечливості щодо зв'язку особистісних особливостей з емоційним інтелектом, що лише підтверджує необхідність подальших робіт у цьому напрямку. Відповідно до очевидної практичної та теоретичної спільної праці емоційної сфери з особистісними особливостями, дослідження цього взаємозв'язку є актуальним.

РОЗДІЛ 2

ОПИС ПРОЦЕДУРИ ТА МЕТОДІВ ДОСЛІДЖЕННЯ

2.1. Мета та задачі дослідження. Соціально-демографічний опис вибірки

За результатами теоретичного розділу було визначено, що дослідження нашого часу прямо та опосередковано підтверджують зв'язок емоційного інтелекту з добросовісністю, екстраверсією, емоційною стійкістю, стресостійкістю, адаптацією, стилем ухвали рішень, особистим благополуччям. Проте, існують значущі невідповідності у результатах щодо взаємозв'язку особистісних особливостей з емоційним інтелектом. Із цієї причини, метою нашого дослідження стало проаналізувати взаємозв'язок між емоційний інтелектом та особистісними властивостями серед молодих чоловіків та жінок. Відповідно до цього, було вирішено сформулювати гіпотезу про те, що емоційний інтелект незалежно від статі взаємопов'язаний із емоційною лабільністю, емоційною стійкістю, самоконтролем та товарииськістю. Задачами емпіричного дослідження стали: 1) проведення діагностики емоційного інтелекту; 2) проведення діагностики особистісних особливостей; 3) визначення зв'язок між емоційним інтелектом та особистісними особливостями у досліджуваних групах.

У дослідженні брала участь 61 особа, з них 31 учасника – жінки, 30 учасників – чоловіки, віком від 20 до 23 років, що відповідає віковому проміжку – рання дорослість (відповідно віковій періодизації В. Ф. Моргуна). Усі досліджувані на момент опитування були фізично та психологічно здорові. Вибірка складається з осіб, що перебувають виключно на території України, навчаються на останніх курсах бакалавру та магістратури у різних університетах дистанційно, на різних спеціальностях, 50 людей пов'язані з гуманітарними науками та 11 - із технічними. Усі мають повну загальну середню освіту, у школі навчалися задовільно та відмінно, жертвами булінгу не були. Чоловіки та жінки поєднують роботу із навчанням, коло професій - широке, від економістів та логістів до продавців й вихователів, 49 осіб проживає разом із батьками, а 12 – знімає окрему квартиру. Жоден із вибірки не має

дітей, не одружені, характеризуються задовільним фінансовим становищем. Стосунки із батьками в учасників - задовільні, серйозні та затяжні конфлікти, за словами досліджуваних – відсутні на поточний момент та не спостерігалися раніше. У вибірці 10 осіб зростали у родинях із декількома дітьми, 51 особа - не мала братів та сестер, 46 учасників зростали у повній родині, 15 – у неповній. Усі досліджувані проходили опитування у першій частині дня (09:00-11:40), перебували вдома у сприятливих та безпечних умовах, ніщо їх не відволікало, про труднощі ніхто не зазначав.

2.2. Опис процедури та методів дослідження

У даній роботі застосовувалася «Методика діагностики емоційного інтелекту – МЕІ» - М. А. Манойлова [32], мета якої полягає у визначенні рівня розвитку емоційного інтелекту та його складових. Автор даного опитувальника розглядає емоційний інтелект як спроможність особистості до усвідомлення, прийняття й регуляції своєї емоційної сфери та розуміння й впливовість на емоції сторонніх людей. Методика складається із 40 тверджень, які потрібно оцінити за п'ятибальною шкалою, відповіді надаються згідно з частоти властивості того чи іншого вислову (1 – завжди, 5 - ніколи). У змісті опитувальника містяться 4 субшкали, які втілюють собою складові емоційного інтелекту: усвідомлення власних почуттів та емоцій, управління власними емоціями та почуттями, усвідомлення емоцій інших, управління емоціями оточуючих. Опитувальник також передбачає наявність трьох інтегральних індексів, а саме: внутрішньоособистісний та міжособистісний інтелект, загальний показник. Результати інтерпретуються відповідно до наведеного в методиці ключа й передбачають розподіл отриманих балів на низький, середній та високий рівні.

Наступним, що проходили досліджувані у межах даного дослідження, був опитувальник діагностики емоційного інтелекту – «ЕмІн» - в адаптації О. Верітової [32]. Даний психологічний інструментарій призначений для оцінювання рівня розвитку емоційного інтелекту як здатності до розуміння й регуляції чужих та своїх емоцій. Дана методика спирається на двокомпонентну модель, відповідно до якої існує внутрішньоособистісний та міжособистісний емоційний інтелект, що відповідає

думці Г. Гарднера про подібне розмежування. Опитувальник складається із 46 тверджень, які слід оцінити за чотирибальною шкалою відповідно до ступеня згоди досліджуваного (0 – зовсім не згоден, 3 – повністю згоден). Отримані відповіді рахуються відповідно до ключа, у результаті будуть отримані результати за 10 шкалами: розуміння та управління чужими й своїми емоціями, контроль експресії – які підсумовуються у показники: міжособистісний та внутрішньоособистісний інтелект – а вони вже у загальний рівень розвитку. У даної методики є ряд переваг, адже вона є тандемом двох підходів - когнітивного й поведінкового, надає можливість виміряти емоційну регуляцію й розуміння.

Ще одна методика, що була задіяна у дане дослідження - «Фрайбургський особистісний опитувальник» - розроблений Х. Зарг, І. Фаренберг та Р. Гампель [25]. Його метою є аналіз та оцінка особистісних властивостей, він є у великій, середній та скороченій формі. У даній роботі застосовувалася саме проміжка, середня форма, що складалася із 114 тверджень і передбачала відповіді згоди або незгоди, тобто лише два варіанти. Опитувальник містить 11 шкал, різної спрямованості: ступінь невротичності та спонтанної агресивності, міра дратівливості й депресивності, врівноваженість та товариськість особистості, рівень реактивної агресивності та сором'язливості, відкритість та інтроверсія\екстраверсія, емоційна лабільність й маскуліність\фемінність.

Наостанок, застосовувався «П'ятифакторний особистісний опитувальник» - Р. Маккрай та П. Коста. Його основною метою є визначення основних індивідуальних особливостей на основі п'яти фундаментальних рис: внутрішня та зовнішня спрямованість, прихильність та відособленість, самоконтроль та імпульсивність, емоційна стійкість та нестійкість, відкритість новому досвіду. Опитувальник складається із 75 тверджень, що мають протилежні полюси, їх потрібно оцінити за шкалою від (-2) до 2. У результаті, будуть отримані бали за 24 шкалами, які потім складаються у 3 вже зазначені, при цьому кожен показник можна самостійно аналізувати.

Усі методики, що використовувалися у даному дослідженні є адаптованими українською мовою та опубліковані у роботах інших спеціалістів, деякі з них

рекомендовані для застосування у сфері клінічної і практичної психології, соціології, педагогіки та інших сфер.

У якості математичних й статистичних методів обробки даних спочатку використовувалася рангова кореляція Спірмена та факторний аналіз. За допомогою першого - визначалася наявність чи відсутність зв'язку між змінними та їхній характер (позитивний або негативний), другий – аналізував дані на предмет прихованих чинників, що визначають обопільні зв'язки між спостережуваними показниками. Він також сприяв зведенню великої кількості факторів до декількох більш загальних параметрів. Після, використовувався регресійний аналіз для визначення зв'язку між показниками емоційного інтелекту та особистісними особливостями, він аналізував чи можуть останні бути предиктором першого. Останнім застосовувався критерій Манна-Уїтні, що аналізував групи на предмет розбіжностей між жіночими та чоловічими показниками.

Висновки до 2 розділу

1. У дослідженні взяли участь 61 особа, з них - представників чоловічої статі – 30, жіночої – 31, віком від 20 до 23 років (рання дорослість). Усі досліджувані були фізично та психічно здорові, перебували на території України, у сприятливих умовах. Досліджувані знаходяться на етапі здобуття вищої освіти (3-4 курс бакалавру та 1-2 курс магістратури), переважно на гуманітарних спеціальностях, мають повну загальну середню освіту, працюють у різних професійних сферах, мають задовільне фінансове становище, не одружені, дітей не мають, мешкають як окремо так і разом із батьками (більшість), з якими знаходяться у стабільних відносинах.

2. Обрано комплекс психодіагностичних методів для визначення взаємозв'язку між емоційним інтелектом та особистісними особливостями: «Методика діагностики емоційного інтелекту – MEI» М. А. Манойлова, «Діагностика емоційного інтелекту – «ЕмІн» О. Верітової, «Фрайбургський особистісний опитувальник» І. Фаренберг, Х. Зарг, Р. Г. Гампель, «П'ятифакторний особистісний опитувальник» Р. Маккрай та П. Коста.

3. Обрано для проведення математично-статистичної обробки даних: кореляційний аналіз Спірмена, факторний аналіз, регресійний та критерій Манна-Уїтні.

РОЗДІЛ 3

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗВ'ЯКУ МІЖ ЕМОЦІЙНИМ ІНТЕЛЕКТОМ ТА РІЗНИМИ ОСОБИСТІСНИМИ ОСОБЛИВОСТЯМИ У МОЛОДОМУ ВІЦІ

3.1. Аналіз та інтерпретація результатів дослідження взаємозв'язку емоційного інтелекту з особистісними особливостями

На початку математичної обробки даних, було прийнято рішення застосувати факторний аналіз задля визначення прихованих змінних, що могли б пояснювати зв'язок між емоційним інтелектом та особистісними особливостями. При цьому були отримані наступні дані, що містяться у табл.3.1:

Таблиця 3.1**Результати факторного аналізу вибірки молодих чоловіків та жінок**

Шкали	Фактор 1	Фактор 2	Фактор 3	Фактор 4
Інтегральний показник	0,665	-	-	-
Розуміння своїх емоцій	-	-0,502	-	-
Управління своїми емоціями	-	-	0,602	-
Управління емоціями	-	-	-	0,522
Невротичність	-	0,813	-	-
Депресивність	-	0,83	-	-
Товариськість	-	-	0,77	0,776
Врівноваженість	-	-	0,615	-
Реактивна агресивність	-	-	-	0,506
Сором'язливість	-	0,825	-	-
Відкритість	-	-	-	0,548
Екстраверсія - інтроверсія	-	-0,591	0,786	0,734
Емоційна лабільність	-	0,915	-	-
Маскулінність - фемінність	-	-0,688	0,623	0,525
Пошук вражень - уникнення вражень	0,526	-	-	-

З даної таблиці можна побачити, що за допомогою факторного аналізу було виокремлено 4 узагальнені фактори, які відображають взаємозв'язок між результатами показників емоційного інтелекту та особистісних особливостей. Найменша кількість шкал містилась у 1 факторі, а найбільша – у 2 факторі, 3 та 4 фактори займають у цьому значенні проміжне положення. Найбільша кількість від'ємних факторів навантаження спостерігається за 2 фактором, у 1, 3 та 4 – наявні лише позитивні фактори навантаження. Усі з наявних факторів певним чином окреслюють структуру емоційної регуляції, стабільності, мобільності та рівня міжособистісної відкритості.

Для першого фактору можна умовно підібрати найменування «Рівень емоційного інтелекту та відкритість новому», він охоплює 2,545% дисперсії. До зазначеного фактору увійшла позитивно найбільш навантажена шкала «Інтегральний показник» (загальний рівень сформованості емоційного інтелекту) (0,665) та «Пошук вражень - уникнення вражень» (0,526). Спостережувані позитивні факторні навантаження можуть свідчити про те, що висока розвинутість компонентів емоційного інтелекту поєднується із допитливістю, потягом до нових вражень і мобільністю у сприйнятті досвіду.

Наведене може стверджувати про те, що особистості, яким властивий більш розвинений емоційний інтелект будуть демонструвати відкритість до соціальних зв'язків, нових ситуацій та завдань, емоційних переживань, показуючи таким чином спроможність до адаптивного емоційного реагування.

Для другого фактору можна умовно підібрати найменування «Емоційна нестабільність та глибинна вразливість», він охоплює 25,44% дисперсії. До нього увійшли високі позитивні навантаження за шкалами «Невротичність» (0,813), «Депресивність» (0,83), «Сором'язливість» (0,825) та «Емоційна лабільність» (0,913), а також від'ємні навантаження за показниками «Розуміння власних емоцій» (-0,502), «Екстраверсія - інтроверсія» (-0,591) та «Маскулінність - фемінність» (-0,688). Дана структура демонструє, що підвищена емоційна збудливість, схильність до депресивних станів і сором'язливість поєднуються із труднощами у розумінні самого себе та тенденцією до замкненості. Від'ємне

навантаження показника «Маскулінність - фемінність» може стверджувати про те, що в особистостей, які характеризуються меншою мірою вираженими маскулінними рисами, тобто матимуть характеристики, більше наближені до фемінних, буде спостерігатися емоційна нестійкість і внутрішня вразливість. На противагу цьому, особистості, які матимуть високі показники маскулінності, яка часто супроводжується самостійністю, рішучістю та стійкістю, матимуть значно нижчий рівень емоційної лабільності. Із вищезазначеного можна зробити припущення, що другий фактор відображатиме комплекс внутрішньої напруги, емоційної залежності, нестабільності, яка об'єднується із заниженою саморегуляцією та впевненістю у власній гендерно-рольовій позиції.

Для третього фактору можна умовно підібрати найменування «Соціальна врівноваженість та емоційний контроль», він охоплює 4,713% дисперсії. До даного фактору увійшли шкали «Управління власними емоціями» (0,602), «Товариськість» (0,77) з найбільшим навантаженням, «Врівноваженість» (0,615), «Екстраверсія - інтроверсія» (0,786) з найбільшим навантаженням, та «Маскулінність - фемінність» (0,623). Наявні виключно позитивні фактори навантажень демонструють, що високий ступінь вираженості саморегуляції поєднується із комунікабельністю, постійністю в емоціях та впевненістю у міжособистісних взаємодіях. Наведена структура фактору показує, що спроможність контролювати власні чуттєві прояви, емоції й дотримуватися внутрішнього балансу має тісний зв'язок із відкритістю до спілкування з іншими та загальною соціальною активністю. Позитивне навантаження показника «Маскулінність - фемінність» демонструє, що більшою мірою виражені маскулінні риси (наприклад, рішучість, наполегливість, непохитність) сприяють збільшенню рівня врівноваженості й конструктивній регуляції емоційних станів. У свою чергу, збалансоване поєднання маскулінних та фемінних якостей сприяє становленню оптимального рівня адаптивності у соціальному середовищі та емоційної зрілості. Із вищевказаного можна зробити припущення, що третій фактор втілює собою збалансовану модель емоційного функціонування, у якій

самоконтроль, впевненість та доброзичливість виступають як головні умови якісної соціальної взаємодії.

Для четвертого фактору можна умовно підібрати найменування «Соціальна адаптивність та емоційна виразність», він охоплює 4,641% дисперсії. До даного фактору увійшли шкали «Управління емоціями» (0,522), «Товариськість» (0,776) із найбільшим факторним навантаженням, «Реактивна агресивність» (0,506), «Відкритість» (0,548), «Екстраверсія - інтроверсія» (0,734) із найбільшим факторним навантаженням та «Маскулінність - фемінність». Виключно позитивні факторна навантаження можуть демонструвати, що висока активність у соціальному середовищі, енергійність і відкритість збалансовано поєднується із спроможністю регулювати власні агресивні імпульси та проявляти емоції соціально прийнятним чином. Зазначена структура показує, що емоційна виразність і дотримання контролю щодо поведінки, взаємодіють як одна система, яка надає можливість особистості гнучко адаптуватися до соціального середовища. Позитивне навантаження шкали «Маскулінність - фемінність» втілює собою гармонійне поєднання рішучості, впевненості та чутливості емоційного характеру, що допомагає зробити міжособистісну комунікацію більш ефективною та глибокою.

Слід також зазначити, що шкали «Екстраверсія - інтроверсія», «Маскулінність - фемінність» спостерігаються у структурі декількох факторів (2,3,4), що може демонструвати їхню більш інтегративну роль у становленні емоційно-особистісної організації молодих чоловіків та жінок.

Надалі, у кваліфікаційні роботі застосовувався регресійний аналіз (див. Додаток Б), що допоміг у визначенні предикторності між показниками емоційного інтелекту та особистісними особливостями. З'ясовувалось, чи можуть певні особистісні властивості зумовлювати деякі характеристики в емоційному інтелекті.

Отримані результати дозволяють стверджувати, що показники «Невротичності» ($p < 0,001$) та «Розуміння – нерозуміння» ($p < 0,001$) статистично

значущо впливають на компонент емоційного інтелекту - «Усвідомлення почуттів та емоцій інших». Можна зазначити, що високий рівень невротичності, що передбачає схильність до тривоги, емоційної напруги, дратівливості та відсутність стабільності афективних станів буде негативно пов'язаний із вмінням точного сприйняття емоцій оточуючих і навпаки, низькі показники будуть зумовлювати якісне усвідомлення. Припустимо, що емоційне перевантаження, яким часто характеризують невротичних осіб, буде знижувати продуктивність здатності до емпатійного аналізу емоційних маркерів, так як акцент робиться не на них, а на власних переживаннях. Зазначене, узгоджується із теоретичними положеннями моделі «Великої п'ятірки», яка брала участь у даному дослідженні. Наявність у проведеному регресійному аналізі статистично значущого впливу полярної шкали «Розуміння – нерозуміння» ($p < 0,001$) на один із показників емоційного інтелекту - «Усвідомлення почуттів та емоцій інших» може додатково підтверджувати його міжособистісний характер. Даний предиктор означає, що із підняттям рівня розуміння, буде збільшуватися здатність до емпатійного сприйняття емоційних станів оточуючих людей. Це може підштовхувати на думку про те, що когнітивна частина емоційного інтелекту, а саме вміння розпізнавати інтерпретувати та аналізувати емоційну сферу інших – підкріплює безпосереднім чином його міжособистісний аспект. Хоча дана залежність може бути частково тавтологічною (обидва явища належать до структури емоційного інтелекту), але її статистична значущість, все ж таки, затверджує важливу роль розуміння як основного предиктора продуктивної та глибинної емоційної взаємодії.

Було також виявлено статистично значущий вплив «Сором'язливості» на рівень розвитку міжособистісного емоційного інтелекту ($p = 0,003$). Висока міра вираженості даної особистісної особливості, що проявлятиметься у соціальній замкнутості, невпевненості та тривожності при міжособистісній взаємодії, буде негативно впливати на сформованість міжособистісного емоційного інтелекту. Це можна припустимо пояснити тим, що сором'язливі особистості схильні уникати емоційно збагачених взаємодій, мають кордони у прояві власних

почуттів і зазнають перепон в інтерпретації невербальних маркерів від інших. Зазначене, у свою чергу, знижує можливість таких особистостей до адекватного сприйняття та регуляції емоційних станів компаньйонів по спілкуванню, що буде пригальмовувати розвиток міжособистісного емоційного інтелекту.

За допомогою регресійного аналізу було визначено статистично значимий вплив «Самоконтролю – імпульсивності» на розуміння емоцій інших людей ($p = 0,005$). Так, вищі значення самоконтролю зумовлюватимуть краще розпізнавання маркерів емоційних станів оточуючих людей. Результат можна пояснити тим, що особистості, яким властивий самоконтроль – спроможні до регуляції власних афективних реакцій, триманні фокусу уваги на співрозмовнику та більш якісно сприймають і розуміють емоційні сигнали. А зазначене, повною мірою відповідає теоретичному положенню про обопільний зв'язок власної емоційної регуляції з соціальним сприйняттям, де імпульсивність зумовлює лише поверхнєве, уривчасте та реактивне реагування, що не йде на користь спілкуванню та покращенню навичок розуміння емоцій інших.

Було виявлено статистично значущий вплив «Екстраверсії - інтроверсії» на розвиток компоненту емоційного інтелекту – управління чужими ($p=0,005$) та своїми емоціями ($p<0,001$), розуміння емоцій загалом ($p<0,001$) та міжособистісний емоційний інтелект ($p=0,012$). Екстраверсія є соціально спрямованою особистісною особливістю, яка пов'язана із усіма вищезазначеними показниками емоційного інтелекту. Вона передбачає продуктивніше розпізнавання емоційних маркерів оточуючих й якісніше регулювання власних емоцій завдяки більшій практиці у міжособистісній взаємодії, що у свою чергу покращує міжособистісний емоційний інтелект. Інтроверти ж будуть зосереджені на власному глибокому психологічному світі й матимуть більшу практику у даній справі, а не у зовнішній комунікації, яка передбачає покращення навичок як у власному розумінні та управлінні емоцій, так і по відношенню до інших.

Також спостерігався статистично значущий вплив емоційної лабільності на такі складові емоційного інтелекту як «Розуміння своїх емоцій» ($p<0,001$) та «Внутрішньоособистісний емоційний інтелект» ($p < 0,001$). Підвищена мінливість

емоційної сфери, схильність до стрімких афективних коливань і перепони у стабілізації настроїв послаблюючим чином впливають на здатність людини до усвідомлення власних емоцій й розвитку, звідси, внутрішньоособистісного емоційного інтелекту загалом. Емоційна лабільність створює стан внутрішньої хиткості, де переживання дуже швидкоплинні, що їх навіть важко усвідомити та проаналізувати. Через зазначене в особистості знижується рівень саморефлексії та саморозуміння. Унаслідок, з'являється часткове або суперечливе сприйняття свого досвіду в емоційній сфері, що створює труднощі для єднісного формування уявлення про власні почуття й мотиви.

Наостанок, за допомогою регресійного аналізу було виявлено, що існує статистично значущий вплив врівноваженості на таку складову емоційного інтелекту, як управління своїми емоціями ($p < 0,001$). Врівноваженість, як одна з характеристик емоційної стабільності та протилежність невротичності, зі збільшенням значень – підвищує навички контролю власних почуттів та емоцій і дотримання внутрішньої рівноваги. Подібна роль предиктора може припустимо пояснюватися тим, що врівноваженість забезпечує цілісне уявлення про динаміку власних емоційних станів, створює когнітивну площину для раціонального аналізу подій. У той же час, неврівноваженість буде звужувати увагу, зумовлювати надмірну реактивність і чинитиме труднощі у самоконтролі. Саме тому високий рівень врівноваженості буде виступати предиктором високого рівня розвитку компонента - управління своїми емоціями.

Отже, за результатами проведеного нами статистичного аналізу були отримані наступні результати. Структура факторної моделі втілювала собою складну взаємодію між когнітивними, емоційними та поведінковими складниками емоційного інтелекту, а саме:

А) Фактор «Рівень емоційного інтелекту та відкритість новому» показує зв'язок між загальним рівнем розвитку емоційного інтелекту та відкритістю до нового досвіду. Він має найменше навантаження.

Б) Фактор «Емоційна нестабільність та глибинна вразливість» – поєднання високих значень за невротичністю, депресивністю, емоційною лабільністю та

сором'язливістю, що наводить на збільшену емоційну чутливість і внутрішню вразливість особистості. Він має найбільше навантаження.

В) Фактор «Соціальна врівноваженість та емоційний контроль» та «Соціальна адаптивність та емоційна виразність» фактори – змальовують значущість врівноваженості, товариськості, відкритості та навичок якісної емоційної регуляції як чинників збалансованого функціонування.

Повторюваність «Екстраверсії - інтроверсії», «Маскулінності - фемінності» у 2, 3 та 4 факторах демонструє їхню інтегративну роль у структурі емоційного інтелекту. Загалом, результати надають можливість стверджувати про те, що у молодих чоловіків та жінок емоційний інтелект характеризується багатомірністю, де емоційна стійкість, саморегуляція, активність у соціальному середовищі і баланс маскулінних та фемінних рис – складають цілісну систему психологічної адаптації до мінливого сьогодення.

Здійснений регресійний аналіз виявив статистично значущі предиктори з боку особистісних особливостей на показники емоційного інтелекту. Невротичність та сором'язливість негативним чином діють на формування усвідомлення емоцій інших та міжособистісний емоційний інтелект через надмірне психологічне навантаження та уникання взаємодій. Емоційна лабільність зменшує продуктивність розуміння власних емоцій та внутрішньоособистісний емоційний інтелект, ускладнюючи рефлексію. Інакшим чином, екстраверсія зумовлюватиме розуміння, управління емоціями і почуттями, власними та інших оточуючих людей, завдяки соціальній практиці. Врівноваженість збільшуватиме самоконтроль, який позитивним чином впливатиме на сприйняття сторонніх маркерів, а когнітивне розуміння підкріплюватиме емпатію.

3.2. Аналіз та інтерпретація результатів дослідження особливостей емоційного інтелекту з особистісними властивостями молодих жінок та чоловіків

Надалі, здійснювався розподіл вибірки за статтю. Першу групу склали жінки (31 особа), другу – чоловіки (30 осіб). Нами було проведено аналіз за середніми значеннями, мінімальними та максимальними за методиками діагности емоційного інтелекту та особистісними особливостями:

Таблиця 3.2

Результати дослідження емоційного інтелекту жінок (MEI)

Шкала	Середнє	Мінімум	Максимум	Стандарт. відх.
Жінки N = 31				
Усвідомлення своїх почуттів та емоцій	3	-8	9	4,024
Управління своїми почуттями та ем.	-0,677	-7	6	3,506
Усвідомлення почуттів і ем. інших	2,258	-4	10	3,768
Управління почуттями та ем. інших	2,806	-3	12	3,208
Внутрішньоособ. аспект	2,322	-11	15	5,89
Міжособистісний аспект	5,064	-7	16	5,726
Інтегр. показник ем.інт.	7,387	-13	28	10,008

За більшою кількістю шкал перша група має вищі середні бали, ніж друга. Так, жінки отримали більші значення за «Усвідомленням своїх почуттів та емоцій», «Усвідомлення почуттів та емоцій інших», «Управління почуттями та емоціями інших» та «Міжособистісний аспект», різниця складає від 0,1 до 0,364. Чоловіки мають перевагу за шкалою «Внутрішньоособистісний аспект», «Управління своїми почуттями та емоціями» та «Інтегральний показник емоційного інтелекту», різниця складає від 0,646 до 1,011. Найбільша різниця за середніми значеннями спостерігається за шкалою «Управління своїми почуттями та емоціями» 1,011 на користь чоловіків. Найменша різниця простежується за шкалами: «Усвідомлення своїх почуттів та емоцій» та «Управління почуттями та емоціями інших» на користь жінок.

Отримані результати серед першої групи співзгоджуються із положеннями теорії Майера та Саловея, в яких зазначається, що жінки частіше виявляють більш високі відмітки у показниках емоційного сприйняття та міжособистісної емпатії. Причиною тому може припустимо бути те, що певні гендерні ролі (мати,

дружина, вихователька) заохочують у дівчат з дитинства та протягом життя розвиток емоційної експресивності та турботи. Ще одним фактором також може бути нейропсихологічні особливості емоційної обробки інформації. У чоловіків емоційний інтелект проявляється менше у сфері емпатії і більше - у когнітивно-регулятивному аспекті, що може бути зумовлено соціально-культурними нормами та очікуваннями й відмінностями у механізмах стресової відповіді.

Таблиця 3.3

Результати дослідження емоційного інтелекту чоловіків (MEI)

Шкала	Середнє	Мінімум	Максимум	Стандартне відх.
Чоловіки N = 30				
Усвідомлення своїх почуттів та емоцій	2,9	-4	11	3,467
Управління своїми почуттями та ем.	0,433	-6	9	3,081
Усвідомлення почуттів і ем. інших	2	-8	10	4,989
Управління почуттями та ем. інших	2,7	-2	7	2,731
Внутрішньоособ. аспект	3,333	-6	17	4,95
Міжособистісний аспект	4,7	-8	16	6,248
Інтегр. показник ем.інт.	8,033	-7	31	9,282

За мінімальними значеннями перша група має переважно нижчі значення, ніж друга. Так, у жінок вони менші за шкалами: «Усвідомлення своїх почуттів та емоцій», «Управління своїми почуттями та емоціями», «Управління почуттями та емоціями інших», «Внутрішньоособистісний аспект», «Інтегральний показник емоційного інтелекту», а у чоловіків за рештою. Найбільша різниця за інтегральним показником, а найменша – «Управління своїми почуттями та емоціями», «Управління почуттями та емоціями інших» та «Міжособистісний аспект». Зазначене може свідчити про те, що загалом між першою та другою групою простежуються незначні коливання у результатах, а в загальному рівні емоційного інтелекту вже значно сильніше у жінок, що демонструє їхню найбільшу варіативність, нестабільність саме за цим критерієм.

За максимальним значенням друга група має переважно вищі показники, ніж перша. Так, у чоловіків більші максимальні значення за «Усвідомлення своїх почуттів та емоцій», «Управління своїми почуттями та емоцій»,

«Внутрішньоособистісний аспект» та «Інтегральний показник». Однаковий максимум спостерігається за «Усвідомлення почуттів і емоцій інших» та «Міжособистісний аспект», а менший, ніж у жінок показник «Управління почуттями та емоцій інших». Отримані результати можуть свідчити про більшу варіативність результатів та наявність високих показників компонентів емоційного інтелекту у групи чоловіків.

За значеннями стандартного відхилення у жінок спостерігається більша варіативність (5 з 7 шкал) серед групи, що свідчить про менш однорідну структуру емоційного функціонування, ніж у групи чоловіків. Так, у другої групи вище стандартне відхилення за шкалами: «Міжособистісний аспект» та «Усвідомлення почуттів і емоцій інших» - решта шкал є більшою у жінок. У 1 групи найнижче стандартне відхилення за «Управління почуттями та емоціями інших», а найбільше за інтегральним показником. У 2 групи – так само «Управління почуттями та емоціями інших» », і найбільше за інтегральним показником.

Таблиця 3.4

Результати дослідження емоційного інтелекту жінок (ЕмІн)

Шкала	Середнє	Мінімум	Максимум	Стандарт.відх.
Жінки N = 31				
Розуміння чужих емоцій	23,096	15	36	5,236
Управління чужими ем.	18,258	10	27	4,545
Розуміння своїх емоцій	19,516	8	30	5,208
Управління своїми емоціями	13,903	7	21	3,166
Контроль експресії	10,322	1	16	3,026
Міжособистісний ем. інт.	41,354	28	63	8,67
Внутрішньоособистісний емоційний інтелект	43,741	28	66	8,767
Розуміння емоцій	42,612	25	66	8,701
Управління емоціями	42,29	25	63	8,165
Загальний рівень ем. інт.	88,645	56	192	24,588

Друга група має вищі значення за показником «Контроль експресії», за всіма іншими – жінки. Звідси, виходить, що за даною методикою перша група демонструє загальну тенденцію до вищої сформованості складників емоційного інтелекту та його загалом. Найбільші відмінності спостерігаються за шкалами:

«Загальний рівень емоційного інтелекту», «Міжособистісний емоційний інтелект», «Розуміння чужих емоцій», «Управління чужими емоціями». Дані результати частко суперечать і одночасно підтверджують те, що було отримано з попередньої методики, де жінки за показником управління та розуміння чужих емоцій мали більші значення, а за загальним рівнем та міжособистісним аспектом – нижчі. Згадана суперечність може бути пояснена особливостями в структурі самих методик та різною чутливістю шкал. Відповідно до даної таблиці, спостерігається, що у чоловіків вищі середні показники контролю експресії, що може бути зумовлено їхньою більшою стриманістю й регуляцією зовнішніх проявів, яке їм так часто нав'язує культура та суспільство.

Таблиця 3.5

Результати дослідження емоційного інтелекту чоловіків (ЕмІн)

Шкала	Середнє	Мінімум	Максимум	Стандартне відх.
Чоловіки N = 30				
Розуміння чужих емоцій	22,2	10	34	6,541
Управління чужими ем.	16,966	4	30	5,726
Розуміння своїх емоцій	18,533	9	29	5,958
Управління своїми ем.	13,366	8	19	3,123
Контроль експресії	11	5	19	3,648
Міжособистісний ем. інт.	39,166	16	64	11,329
Внутрішньоособистісний емоційний інтелект	42,9	25	66	10,485
Розуміння емоцій	40,733	19	61	10,14
Управління емоціями	41,333	25	67	9,371
Загальний рівень ем. інт.	82,066	48	123	17,815

Групі чоловіків властиві менші мінімальні значення, ніж жінкам за більшістю показників (6 із 10), найбільша різниця спостерігається за «Управлінням чужими емоціями», «Міжособистісний емоційний інтелект». Жінки мають менші мінімальні показники лише за «Розумінням своїх емоцій», «Управлінням своїх емоцій» та «Контроль експресії», що свідчить про певні труднощі у внутрішній емоційній регуляції або стриманості чуттєвих проявів, але таких випадків небагато. Чоловіки мають найменше мінімальне значення за переважно складовими міжособистісного компонента, що свідчить про труднощі в деяких з них у сфері емпатії, емоційного розуміння. Загальний показник

управління емоцій в обох групах має однакове мінімальне значення. Показники максимального значення переважають у другій групи за шкалами: «Розуміння чужих емоцій», «Розуміння своїх емоцій», «Управління своїми емоціями», «Розуміння емоцій» та «Загальний рівень емоційного інтелекту». У групі спостерігається найнижчий максимум за «Управлінням своїми емоціями», а найбільший «Загальний рівень емоційного інтелекту». Показники максимального значення у другій групи переважають за шкалами: «Управління чужими емоціями», «Контроль експресії», «Міжособистісний емоційний інтелект» та «Управління емоціями». Найбільший максимум мають значення загального емоційного інтелекту, а найнижчі - управління своїми емоціями та контроль експресії. Внутрішньоособистісний емоційний інтелект в обох групах має однакові значення максимуму. У другій групи показники стандартного відхилення загалом вищі за більшістю шкал, особливо за «Міжособистісним емоційним інтелектом», «Внутрішньоособистісним емоційним інтелектом» та «Розуміння емоцій», ніж у першій групи. Чоловіча вибірка є більш неоднорідною, в ній присутні респонденти як з низькими, так і з дуже високими результатами, у жінок же навпаки – більш стабільна група. Найменші показники спостерігають у 1 групи за «Контролем експресії», у другій – «Управління своїми емоціями».

Таблиця 3.6

**Результати дослідження особистісних особливостей жінок
(«Фрайбургський особистісний опитувальник»)**

Шкала	Середнє	Мінімум	Максимум	Стандартне відх.
Жінки N = 31				
Невротичність	6,58	0	15	3,871
Спонтанна агресивність	3,935	1	8	1,878
Депресивність	4,935	0	14	3,678
Дратівливість	3,903	0	9	2,181
Товариськість	6,387	2	13	2,319
Врівноваженість	4,451	1	9	2,321
Реактивна агресивність	2,806	0	6	1,72
Сором'язливість	4,193	0	9	2,482
Відкритість	9,129	0	13	3,18
Екстраверсія-інтроверсія	5,871	1	10	2,186
Емоційна лабільність	5,935	0	12	3,119
Маскулін.-фемінність	6,516	1	12	2,447

У другій групі досліджуваних (див. табл. 3.7) більші середні значення за всіма шкалами, окрім сором'язливості. Найбільша різниця у середньому значенні у межах першої групи, спостерігається за «Відкритістю», що може пояснюватися їхньою соціалізацією, так як саме її високе значення передбачає наявність творчості, орієнтованість на соціальні зв'язки та емоційну експресію, що і підіймає зазначену шкалу. У досліджуваній нами групі чоловіків також «Відкритість» має найбільше середнє значення, що може зумовлюватися акцентом на більш технічному напрямку (робота), де чоловіча стать соціалізується без сильного емоційного фокусу. Так само, в обох групах найнижче середнє значення було отримано за «Реактивною агресивністю», надалі «Сором'язливістю» - у чоловіків, «Спонтанною агресивністю» та «Дратівливістю» - у жінок. Різниця може бути зумовлена тим, що жінки схильні до емоційного аналізу та соціальної стриманості, тому прояви агресії чи дратівливості у них спостерігаються рідше. Для чоловіків характерна часта зовнішня реакція на емоційні події, у тому ж рахунку і реактивна агресивність. Нижчі середні значення за сором'язливістю можуть пояснюватися тим, що від чоловіків очікується маскулінна впевненість та домінантність, яка спонукає до активної поведінки у соціумі.

Таблиця 3.7

**Результати дослідження особистісних особливостей чоловіків
(«Фрайбургський особистісний опитувальник»)**

Шкала	Середнє	Мінімум	Максимум	Стандартне відх.
Чоловіки N = 30				
Невротичність	6,966	0	16	4,311
Спонтанна агресивність	4,733	0	8	2,016
Депресивність	5,9	1	13	3,526
Дратівливість	4	0	7	1,929
Товариськість	6,833	3	13	2,804
Врівноваженість	5,066	1	9	2,377
Реактивна агресивність	3,833	0	8	2,085
Сором'язливість	3,966	0	9	2,709
Відкритість	10,433	5	13	1,832
Екстраверсія-інтроверсія	6,3	1	10	1,95
Емоційна лабільність	5,966	2	12	3,068
Маскулін.-фемінність	6,9	2	11	2,577

Досліджувана нами група жінок має мінімальні показники майже за всіма шкалами, а найбільше низьке значення – за товариськістю. У досліджуваної групи чоловіків низькі мінімальні значення майже за всіма шкалами, окрім відкритості, яка має найбільший бал, товариськості, навіть в порівнянні із 1 групою, емоційної лабільності та маскулінності-фемінності. Отримані дані опосередковано свідчать про однорідність кожної із груп.

Максимальні значення за шкалами «Емоційна лабільність», «Екстраверсія-інтроверсія», «Відкритість», «Сором'язливість», «Врівноваженість», «Спонтанна агресивність» та «Товарищість» - однакові серед обох груп. Друга група має трохи вищі показники за невротичністю та реактивною агресивністю, а перша – за депресивністю, дратівливістю та маскулінністю. Максимальні значення демонструють схожість обох груп за даним показником.

До шкал із вищим стандартним відхиленням у другій групі, належать: невротичність, спонтанна агресивність, товарищість, врівноваженість, реактивна агресивність, сором'язливість та маскулінність-фемінність – чоловіки є більш різноманітними у вказаних рисах. До шкал із вищим стандартним відхиленням у першій групі, належать: депресивність, дратівливість, відкритість, екстраверсія-інтроверсія, емоційна лабільність.

Відповідно до результатів діагностики особистісних особливостей жінок та чоловіків («П'ятифакторний особистісний опитувальник») (див. Додаток Б) можна побачити, що жінки мають вищі середні показники за шкалами: домінування, теплота, розуміння, повага, акуратність, наполегливість, розслаблення, пластичність – серед яких найбільше значення має прив'язаність, найменше – уникнення вражень. До шкал із найвищим середнім серед чоловіків, належать: пошук вражень, співпраця, самоконтроль поведінки, безтурботність, самодостатність та артистичність, найбільше значення – експресивність, найменше – довіра. Результати можуть бути зумовлені особливостями виховання та соціальними ролями обох статей.

До шкал із вищим мінімальним значенням у 1 групи, належить екстраверсія-інтроверсія, у 2 групи – експресивність-практичність, більшість шкал мають однакову мінімальну межу, що свідчить про однорідність груп загалом та одне з одним за даними показниками.

Перша група має найвище максимальне значення за: екстраверсією-інтроверсією, експресивністю-практичністю, інші значення є подібними, окрім загальних. Друга група має найвище максимальне значення за показником емоційної стійкості, інші шкали, окрім загальних, мають однорідні показники, утому числі й у порівнянні із жінками.

Серед 1 групи, найвищі показники стандартного відхилення спостерігаються за: домінуванням, теплотою, довірливістю, допитливістю, пластичністю, екстраверсією, прив'язаністю та експресивністю. До шкал із найвищим показником стандартного відхилення у 2 групі ввійшли: депресивність, тривожність, передбачливість, самокритика. Жінки мають загально більшу варіативність, група більш різноманітна за розкидом показників, чоловіки ж більш однорідніші.

Наступним кроком, для проведення порівняльного аналізу і визначення значимості відмінностей між першою та другою групами було використано U-критерій Манна-Уїтні. Дані містяться у табл. 3.8:

Таблиця 3.8

**Відмінності у показниках особистісних особливостей між групами
випробуваних різної статі**

№	Шкали п'ятифакторного особистісного опитувальника	U	p	Середні	
				Жінки	Чоловіки
1.	Розуміння - нерозуміння	337	0,064	7,903	6,2
2.	Напруга - розслаблення	314	0,027	7,193	5,633
3.	Пластичність - ригідність	314	0,027	6,774	5,333

Критичне значення U для 31 та 30 респондентів	
При $p \leq 0,05$	При $p \leq 0,01$
U= 350	U= 303

При аналізі двох груп, чоловіків та жінок, за першою та другою методикою діагностики емоційного інтелекту, не було виявлено статистично значущих відмінностей між групою чоловіків та жінок за результатами діагностики емоційного інтелекту.

Даний результат може бути зумовлений тим, що наразі суспільство наближується до усереднення якостей та властивостей особистості. Іншими словами, традиційно чоловічі та жіночі ролі у більшості своїй вже стали нейтральними, те що раніше виконувала одна стать, може виконувати й інша, як наприклад у сфері мистецтва, педагогіки, виході у декрет та подібне. Також, кожен із представників має однорідні можливості до навчання та виховання – умови зростання та розвитку навичок емоційної компетенції стають однорідними, тому статистично значущі відмінності можуть не спостерігатися. Ще одним фактором, який пояснював би отримані результати, може бути відсутність диференціації за статтю у даній методиці. Вона може бути чутливою до суб'єктивного сприйняття, а не до реальних розбіжностей, тобто представники обох статей можуть по-різному аналізувати власну емоційну сферу, але тест не відобразить це як статистично вагому різницю. Також можна до факторів, що вплинули на це, припустимо додати те, що емоційний інтелект піддається впливу індивідуальних чинників значно більше, ніж статевих. На нього значно сильніше можуть впливати особливості освіти, виховання, культури, дитинства, а не певна фізична зумовленість.

При аналізі двох груп, чоловіків та жінок, за третьою методикою діагностики особистісних особливостей - «Фрайбургським особистісним опитувальником», не було виявлено значущих відмінностей у результатах діагностики.

Такі дані можуть бути також зумовлені тим, що «яскраві кордони» між традиційними якостями обох статей із часом все більше усереднюються. Навіть більшість вже наявних досліджень, які вивчають маскулінність та фемінність підтверджують те, що наразі більшість людей відносяться до андрогенів, адже зростаємо, навчаємося і виховуємося ми у подібних умовах, у тих же самих школах з однаковими стандартами освіти, університетах тощо. Усе частіше лунають ідеї того,

що чоловіки можуть бути також вразливими, чутливими, сором'язливими, а жінки – впевненими, домінантними, рішучими та сильними.

З даної таблиці можна побачити, що між групою чоловіків та жінок наявні статистично значущі відмінності за шкалами: розуміння-нерозуміння, напруга-розслаблення та пластичність-ригідність відповідно до четвертої методики - «П'ятифакторний особистісний опитувальник».

Відповідно до цього, жінки мають вищі показники розуміння, ніж група чоловіків, можна припустити, що це через те, що першим частіше властива спрямованість на міжособистісну комунікацію, вони краще вербалізують почуття з дитинства заохочуються до звертання уваги на емоції інших людей. Саме тому, не дивлячись на невиявлену статистично значущу відмінність в показниках емоційного інтелекту, група жінок все ж таки має відмінності за показником «розуміння», різниця може бути не за загальними показниками, а всередині них.

Більші показники серед групи жінок за шкалою напруженості можуть припустимо свідчити про те, що вони частіше переживають інтенсивні емоції, реагують на зовнішні подразники, поєднують у собі більше соціальних ролей. Усе це разом може спричинювати більшу тривожність, а звідси й напруженість, ніж у чоловіків, що і простежується у наявності відмінностей за критерієм Манна-Уїтні.

Менші показники у групи чоловіків за шкалою пластичності можуть бути припустимо зумовлені тим, що частіше за все, їм у меншій мірі властива емпатія, а їхня соціальна роль не передбачає великої кількості комунікацій, тому й гнучкість може бути розвинена меншою мірою, бо було не так багато стимулів для її розвитку, як у жінок. До того ж, чоловіки є більш сталими за жінок, а це також може спричинювати меншу гнучкість.

Отже, відповідно до проведеного порівняльного аналізу за критерієм Манна-Уїтні, відмінностей між першою групою – жінок та другою групою – чоловіків, в складових емоційного інтелекту та його загальному рівні за обома методиками – статистично значущих відмінностей не виявлено. При аналізі двох груп за «Фрайбургським особистісним опитувальником» також статистично вагомих розбіжностей не спостерігається. Причиною того, може припустимо бути те, що

наразі у суспільстві спостерігається усереднення традиційних ролей, чоловіки та жінки виховуються, навчаються та зростають в подібних умовах освіти та культури, а більш вагомими факторами впливу на емоційний інтелект є комплекс індивідуальних чинників (наприклад, дитинство, досвід). Також, слід зазначити, що використані методики можуть бути чутливими до суб'єктивного сприйняття, яке одну й ту ж саму міру пояснює різними способами. Причиною даних результатів можуть виступати особливості сучасного суспільства, які сприяють розвитку андрогенності, дозволяючи обом статям проявляти різні властивості у будь-якій мірі як наприклад, мужність, чутливість тощо. При аналізі обох груп за «П'ятифакторним особистісним опитувальником» було виявлено статистично значущі відмінності: жінки більш розуміючі, напруженіші та пластичні, коли чоловіки демонструють значущу ригідність і стабільність з меншою потребою в адаптації.

Висновки до 3 розділу

1. За результати проведеного нами факторного аналізу вивчення взаємозв'язку між емоційним інтелектом та особистісними особливостями нами були визначені 4 фактори: «Рівень емоційного інтелекту та відкритість новому» – відображає зв'язок між загальним рівнем емоційного інтелекту та відкритістю до нового досвіду, що демонструє гнучкість та адаптивність емоційної реакції. Другий фактор «Емоційна нестабільність та глибинна вразливість» – характеризує емоційну нестабільність та внутрішню вразливість, об'єднану із низькою саморегуляцією та менш вираженою маскулінністю. Третій «Соціальна врівноваженість та емоційний контроль», четвертий «Соціальна адаптивність та емоційна виразність» фактори – відображають значущість емоційного контролю, врівноваженості, товарищескості, відкритості й екстравертованості як фундаменту збалансованої емоційної поведінки. Повторюваність шкал екстраверсії-інтроверсії, маскулінності-фемінності у кількох факторах відображає їхню інтегративну роль у формуванні емоційного інтелекту, який забезпечує ефективну адаптацію до мінливих умов сучасності.

2. Результати регресійного аналізу продемонстрували, що особистісні особливості впливають на розвиток компонентів емоційного інтелекту та його рівня

загалом. Невротичність і сором'язливість виступають предикторами, які зменшують ступінь усвідомлення емоцій інших та міжособистісний емоційний інтелект, що пов'язана із збільшенням тривожності, емоційним перевантаженням і потягом до уникнення контактів. Такі особливості як самоконтроль, врівноваженість та екстраверсія – сприяють розумінню та управлінню емоціями, підвищуючи сформованість внутрішньоособистісного й міжособистісного аспекту емоційного інтелекту. Емоційна лабільність – знижує саморефлексію і здатність до усвідомлення власних емоцій, що створює труднощі для внутрішнього емоційного зростання.

3. За допомогою описової статистики було встановлено, що жінки мають вищі середні показники за більшістю складових емоційного інтелекту – особливо у сферах усвідомлення власних і чужих емоцій, управління емоціями інших та міжособистісному аспекті. Чоловіки - за внутрішньоособистісним компонентом, контролі власних емоцій, загальному рівні емоційного інтелекту. Жінкам властива більша кількість варіацій емоційного функціонування, що демонструє їхній ширший спектр емоційної яскравості. Чоловікам характерна однорідність структури з фокусом на саморегуляції. Максимальні показники частіше спостерігають у чоловіків, що підтверджує наявність у частини з них високого рівня емоційної стійкості. За особистісними особливостями жінки мають вищі значення прив'язаності, теплоти та пластичності, чоловіки – самодостатності, експресивності та пошуку вражень.

4. За допомогою порівняльного аналізу за критерієм Манна-Уїтні було визначено, що статистично значущих відмінностей між жінками й чоловіками за складовими емоційного інтелекту – не виявлено, що може бути спричинено тенденцією до усереднення гендерних ролей і подібним умовам зростання, виховання, освіти, соціалізації тощо. Натомість, визначені статистично значущі розбіжності між жінками та чоловіками за особистісними особливостями. Було встановлено, що досліджувані нами жінки мають більш виражене розуміння інших, напруженість як прояву певного рівня тривоги та пластичність, що демонструє їхню емоційну чутливість і гнучкість. У той же час, чоловікам характерна ригідність, стабільність, фокус на контроль та сталість.

ВИСНОВКИ

За результатами проведеного нами теоретичного аналізу та даними емпіричного дослідження вивчення взаємозв'язку між емоційним інтелектом та особистісними особливостями були сформульовані наступні загальні висновки:

1. Емоційний інтелект у психології визначається як розумова спроможність і персональна здатність розпізнавати, розуміти, аналізувати, використовувати й свідомо керувати емоціями власними та інших, що впливає на життєдіяльність особистості та її особистісні особливості як унікальну систему індивідуальних властивостей, які охоплюють емоційну, пізнавальну, мотиваційну, вольову та соціальну сфери психіки.

2. Зафіксовано взаємозв'язок між емоційним інтелектом та особистісними особливостями у молодому віці жінок та чоловіків. Основними факторами незалежно від статі, які визначають вплив на емоційний інтелект було визначено фактори: «Рівень емоційного інтелекту та відкритість новому», «Емоційна нестабільність та глибинна вразливість», «Соціальна врівноваженість та емоційний контроль» та «Соціальна адаптивність та емоційна виразність».

3. Фактор «Емоційна нестабільність та глибинна вразливість» характеризується максимальними позитивними навантаженням на невротичність, депресивність, сором'язливість, та емоційну лабільність у поєднанні із вираженими від'ємними навантаженнями на розуміння власних емоцій, екстраверсію, маскуліність. Такий тандем підкреслює підвищену збудливість, внутрішній дискомфорт і схильність до емоційного виснаження. Фактор охоплює приблизно чверть вибірки, що робить його ключовим та наймасштабнішим у структурі емоційної регуляції. Фактор «Рівень емоційного інтелекту та відкритість новому» визначається високим навантаженням на інтегральний аспект емоційного інтелекту та тяжінням до новизни вражень. Його структура демонструє, що розвинені емоційні здібності супроводжуються допитливістю, готовністю розширювати досвід, залученістю у міжособистісну взаємодію. Це може вказувати на спроможність підтримувати гнучкість у сприйнятті ситуацій та продуктивно адаптуватися до новизни умов. Фактор пояснює лише дві з

половиною відсотки вибірки, що має незначне, проте концептуально важливе значення. Фактор «Соціальна врівноваженість та емоційний контроль» характеризується максимальними позитивними навантаженнями на управління власними емоціями, товариськість, врівноваженість, екстраверсію та маскуліність. Такий зміст свідчить про зрілу систему саморегуляції, у якій емоційний баланс поєднується із доброзичливістю, відкритістю та стабільною поведінкою. Він формує модель конструктивної соціальної взаємодії, де чіткий внутрішній контроль забезпечує ефективність контактів. Фактор охоплює приблизно чотири з половиною відсотка вибірки, посідаючи проміжне, але важливе місце у загальній структурі. Фактор «Соціальна адаптивність та емоційна виразність» характеризується максимальними позитивними навантаженнями на управління емоціями, товариськість, реактивну агресивність, відкритість, екстраверсію, маскуліність. Фактор пояснює приблизно чотири з шістьма десятими відсотками вибірки. Його структура демонструє, що емоційна експресивність, поєднується з умінням підтримувати поведінковий самоконтроль, що дозволяє успішно пристосовуватися до мінливих умов взаємодії.

4. Предикторами емоційного інтелекту у досліджуваних нами групах молодих чоловіків та жінок визначено високий рівень невротичності та сором'язливості, які зменшують міру усвідомлення емоцій інших і міжособистісний емоційний інтелект, що має зв'язок зі збільшенням тривожності, емоційним перевантаженням і мотивацією до уникнення контактів. Такі особистісні особливості, як високий самоконтроль, врівноваженість та екстраверсія впливатимуть на ефективне розуміння й управління емоціями, збільшуючи сформованість внутрішньоособистісного та міжособистісного аспектів емоційного інтелекту. Підвищена емоційна лабільність – негативним чином впливатиме на саморефлексію, спроможність до усвідомлення власних емоцій, створюючи труднощі для глибинного емоційного розвитку.

5. Зафіксовані значущі відмінності в особистісних особливостях між чоловіками та жінками молодого віку у досліджуваних нами групах. Жінкам досліджуваної групи властивий значущо вищий рівень розуміння, напруженості та

пластичності, що відображає їхню емоційну чутливість та гнучкість. Чоловікам властива ригідність, стабільність, фокус на контроль і постійність. Окрім того, за особистісними особливостями жінки мають вищі середні показники прив'язаності, теплоти та пластичності, а чоловіки – самодостатності, експресивності та пошуку вражень.

6. Незалежно від статі емоційний інтелект пов'язаний з особистісними особливостями, які описують емоційні та комунікативні прояви особистості, що підтверджує висунуту нами гіпотезу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аршава І., Носенко Е. Л. Психологія особистості : підручник. Дніпро : ЛІРА, 2024. 500 с.
URL: <http://www.dgu.com.ua/bitstream/123456789/1723/1/%D0%9F%D1%81%D0%B8%D1%85%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%8F%20%D0%BE%D1%81%D0%BE%D0%B1%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%96.pdf>
2. Воропаєва Т. С. Роль особистості в українській історії крізь призму біографістики. *Українська біографістика*. 2016. № 14. С. 50–70. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=ubi_2016_14_6
3. Дерев'янюк С. Емоційний інтелект як чинник соціально-психологічної адаптації особистості до студентського середовища : автореф. дис. ... канд. психол. наук. 2009. 20 с. URL: <https://erpub.chnpu.edu.ua:8080/jspui/handle/123456789/3463>
4. Жмай О. В. Формування емоційного інтелекту як необхідна складова процесу розвитку soft skills. *Ринкова економіка: сучасна теорія і практика управління*. 2018. Т. 17, № 2. С. 119–132.
5. Журавльова М. Емоційний інтелект як проблема психологічних досліджень. 2009. URL: <http://dspace.pdpu.edu.ua/bitstream/123456789/13973/1/Zhuravlova%20M.%202009.pdf>
6. Заранко К. С. Емоційний інтелект як чинник досягнення життєвого успіху. *Психологія життєвого простору особистості в сучасних умовах кризи, глобалізації та цифрової трансформації суспільного життя: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції*. м. Одеса, 2024. С. 118. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/56c767c9-a8e6-4036-a215-b54d5fc88660/content#page=118>

7. Зарицька В. В. Емоційний інтелект: аналіз наукових теорій. *Теорія і практика сучасної психології*. 2010. Т. 1. С. 17–22. URL: http://www.tpsp-journal.kpu.zp.ua/archive/1_2010/6.pdf
8. Колісник Л. О. Проблема діагностики емоційного інтелекту. *Проблеми сучасної психології: Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка* / ред. С. Д. Максименко. Кам'янець-Подільський, 2014. Т. 26. С. 278–295. URL: <https://essuir.sumdu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/be7da55e-431a-42a0-94ce-07c79fef0f77/content>
9. Кряж І. В., Левенець Н. В. Довіра й емоційний інтелект як предиктори суб'єктивного благополуччя у студентів. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Психологія*. 2018. № 64. С. 26–32. URL: https://scholar.googleusercontent.com/scholar?q=cache:3EdmMFqj9xYJ:scholar.google.com/+%D0%B5%D0%BC%D0%BE%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B8%D0%B9+%D1%96%D0%BD%D1%82%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%82+%D0%BA%D0%B0%D1%80%D0%B0%D0%B7%D1%96%D0%BD%D0%B0&hl=uk&as_sdt=0,5&as_vis=1
10. Кузнєцов М. А., Діомідова Н. Ю. Емоційний інтелект як чинник психоемоційних станів студентів в умовах іспиту. 2017. URL: <https://dspace.hnpu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/1f77a5a7-f5a2-43f0-b223-a03cbdf60cec/content>
11. Кузнєцов М. А., Особливець Я. А. Емоційно-вольові та особистісні особливості впевненої поведінки. *Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Психологія*. 2013. № 46 (1). С. 89–102. URL: https://scholar.googleusercontent.com/scholar?q=cache:gZqBeiGuatcJ:scholar.google.com/+%D0%BE%D1%81%D0%BE%D0%B1%D0%B8%D1%81%D1%82%D1%96%D1%81%D0%BD%D1%96+%D0%BE%D1%81%D0%BE%D0%B1%D0%BB%D0%B8%D0%B2%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%96&hl=uk&as_sdt=0,5&as_yhi=2025

- [illegible]

20. Милославська О. Особливості взаємозв'язку емоційного інтелекту та соціального інтелекту. *Вісник національного університету оборони України*. 2012. № 5. С. 240–245.
21. Мошко К. М. Структура особистості у вченні З. Фрейда. *Радіоелектроніка та молодь у XXI столітті* : матеріали 24-го Міжнар. молодіж. форуму, м. Харків, 7–9 квіт. 2020 р. Харків, 2020. С. 32–33.
URL: <https://openarchive.nure.ua/bitstreams/3195082d-ee63-43c7-9314-e33a15e4ff32/download>
22. Нечитайло Ю. Підходи до дослідження темпераменту в сучасній психології. *Сучасні технології розвитку людини в інтегрованому суспільстві* : Матеріали III Міжнар. науково-практ. конф., м. Миколаїв, 11 квіт. 2019 р. Миколаїв, 2019. С. 272–274.
URL: https://uu.edu.ua/upload/Nauka/Electronni_naukovi_vidannya/2019/zbiryk-tez-suchasn-techn-2019.pdf#page=272
23. Орлова Д. В. Формування понятійного поля емоційний інтелект та концептуальні підходи до його розуміння. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Психологія*. 2014. № 54. С. 60–68. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=VKhIPC_2014_1099_54_14
24. Панасенко Е. А., Репринець І. О. Вплив емоційного інтелекту на академічну успішність здобувачів вищої освіти: психологічні чинники та освітні практики. *Наукові записки. Серія: Психологія*. 2025. № 1. С. 101–108.
URL: <https://doi.org/10.32782/cusu-psy-2025-1-13>
25. Рень Л. В. Особистісні кореляти толерантності фахівців соціальної роботи : автореф. кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістр. Ніжин, 2023. 96 с.
URL: <http://lib.ndu.edu.ua/dspace/bitstream/123456789/3340/1/%D0%A0%D0%B5%D0%BD%D1%8C%20%D0%9B.%D0%92..pdf>

26. Савчин М. Проблема характеру в контексті духовної парадигми психології. *Psychology of personality*. 1970. Т. 8, № 1. С. 36–43. URL: <https://doi.org/10.15330/ps.8.1.36-43>
27. Семенов О. До питання спрямованості особистості. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Педагогічні науки*. 2015. № 1. С. 109–115. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Nvvnp 2015 1 25
28. Столяренко О. Б. Психологія особистості : Навч. посіб. Київ : Центр учб. літ., 2012. 280 с. URL: <http://dspace.pdpu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/5364/1/10.pdf>
29. Стрельников В. Ю. Роль емоційного інтелекту у забезпеченні здоров'я людини. *Постметодика*. 2010. Т. 6, № 97. С. 15–21. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Postmetodyka 2010 6 4
30. Шаповалова Л. О. Концептуалізація гуманістичної теорії К. Роджерса, центрованої на людині. *Гуманітарний вісник ЗДІА*. 2017. № 68. С. 159–166. URL: https://dspace.znu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/12345/525/gvzdia_68_15.pdf?sequence=1
31. Шпак М. Розуміння емоцій молодшими школярами як структурна складова емоційного інтелекту. *Проблеми гуманітарних наук*. 2015. С. 188–198. URL: <https://journals.dspu.in.ua/index.php/psychology/article/view/365>
32. Яцюк М. Емоційний інтелект особистості (на хвилі Нової української школи) : Навч.-метод. посіб. Вінниця : Діло, 2019. 105 с. URL: http://metodcluster.vn.ua/page/na_dop_met/5_2019/kaf_psiholog/Lab_psyhol/psychologu.pdf

33. A study of the Relationship between EQ and Personality among Lecturers at a Research University / F. Yusooff et al. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*. 2014. Vol. 114. P. 351–354. URL: <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2013.12.710>
34. Emotional intelligence measures: a systematic review / L. M. Bru-Luna et al. *Healthcare*. 2021. Vol. 9, no. 12. P. 1696. URL: <https://www.mdpi.com/2227-9032/9/12/1696>
35. Emotional intelligence: predictor of employees' wellbeing, quality of patient care, and psychological empowerment / L. Karimi et al. *BMC Psychology*. 2021. Vol. 9, no. 1. URL: <https://bmcp psychology.biomedcentral.com/articles/10.1186/s40359-021-00593-8>
36. Fish Cognition and Behavior. *Google Books*. URL: https://books.google.com.ua/books?hl=uk&lr=&id=cI9gbVyH6lsC&oi=fnd&pg=PA135&dq=personality+traits+research&ots=g1RrYEwlo_&sig=actOQqb-bJ1Lwl8RV-Ec-ASABg&redir_esc=y#v=onepage&q=personality%20traits%20research&f=false
37. Kanesan P., Fauzan N. Models of emotional intelligence: A review. *e-BANGI Journal*. 2019. Vol. 16, no. 7. <https://journalarticle.ukm.my/20058/1/34511-107724-1-SM.pdf>
38. Karimi L., Leggat S., Bartram T. Emotional intelligence: predictor of employees' wellbeing, quality of patient care, and psychological empowerment - BMC Psychology. *BioMed Central*. URL: <https://bmcp psychology.biomedcentral.com/articles/10.1186/s40359-021-00593-8>
39. Kumar V. V., Tankha G. Association Between the Big Five and Trait Emotional Intelligence Among College Students. *Psychology Research and Behavior Management*. 2023. Volume 16. P. 915–925. URL: <https://doi.org/10.2147/PRBM.S400058>
40. Matthews G., Deary J. I. Personality Traits. *Google Books*. URL: https://www.google.com/books?hl=uk&lr=&id=BqFH_XIq0yYC&oi=fnd&pg=PR10&dq=personality+traits+research&ots=enI7gy6Stz&sig=dGth9OjlQGYEhBLGqcxgCMc qmdg
41. Personality traits, emotional intelligence and decision-making styles in Lebanese universities medical students / R. El Othman et al. *BMC Psychology*. 2020. Vol. 8, no. 1. URL: <https://doi.org/10.1186/s40359-020-00406-4>

42. Petrides K., Furnham A., Frederickson N. Emotional intelligence. *The psychologist*. 2004. Vol. 17, no. 10. P. 574–577.
URL: [https://www.psychometriclab.com/adminsdata/files/Psychologist%20-%20T_EI%20\(2004\).pdf](https://www.psychometriclab.com/adminsdata/files/Psychologist%20-%20T_EI%20(2004).pdf)
43. Robert P. How DNA makes us who we are. allen lane, 2018. 247 p. URL: <http://tankona.free.fr/plomin2018.pdf>
44. Social isolation and social cognition: A cross-sectional analysis / J. Grothe et al. *Journal of Alzheimer's Disease*. 2024. Vol. 102, no. 1. P. 53–59.
URL: <https://doi.org/10.1177/13872877241284222>
45. Social isolation and the brain: effects and mechanisms / Y. Xiong et al. *Molecular Psychiatry*. 2022. URL: <https://doi.org/10.1038/s41380-022-01835-w>
46. Why Children Turn Out the Way They Do. New York.
URL: <https://emilkirkegaard.dk/en/wp-content/uploads/The-Nurture-Assumption-Why-Children-Turn-Out-the-Way-They-Do-Revised-and-Updated-Judith-Rich-Harris.pdf>

АНОТАЦІЯ

Взаємозв'язок емоційного інтелекту з особистісними особливостями в молодому віці. Захарчук Анна. - Кваліфікаційна робота. Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2025. – 84 с.

У кваліфікаційній роботі розглядається проблема вивчення емоційного інтелекту з особистісною сферою людини. За результатами проведеного нами емпіричного дослідження та застосування методів факторного аналізу, регресійного аналізу, було визначено, що емоційний інтелект пов'язаний з особистісними особливостями у вигляді факторів: «Емоційна нестабільність та глибинна вразливість» є найвагомим конструктом, що описує зв'язок емоційного інтелекту з особистісними особливостями, «Рівень емоційного інтелекту та відкритість новому», «Соціальна врівноваженість та емоційний контроль» та «Соціальна адаптивність та емоційна виразність». Дані проведеного нами аналізу відмінностей не зафіксували відмінностей в емоційному інтелекті, що підтвердило нашу гіпотезу. Проте жінкам властивий значно вищий рівень розуміння, напруженості та пластичності, на відміну від чоловіків.

Ключові слова: емоційний інтелект, особистісні особливості, молодий вік, жінки молодого віку, чоловіки молодого віку.

ABSTRACT

The relationship between emotional intelligence and personality traits at a young age. Zakharchuk Anna. - Qualification work. Kharkiv: V.N. Karazin Kharkiv National University, 2025. – 84 с.

The qualification work considers the problem of studying emotional intelligence with the personal sphere of a person. According to the results of our empirical research and the application of the methods of factor analysis and regression analysis, it was determined that emotional intelligence is associated with personal characteristics in the form of factors: “Emotional instability and deep vulnerability” is the most significant construct describing

the relationship between emotional intelligence and personality traits, “Level of emotional intelligence and openness to new things”, “Social balance and emotional control” and “Social adaptability and emotional expressiveness”. The data from our analysis of differences did not record differences in emotional intelligence, which confirmed our hypothesis. However, women have a much higher level of understanding, tension, and plasticity than men.

Keywords: emotional intelligence, personality traits, young age, young women, young men.